

XXXXXXXX-15
 AANVULLENDE MEMORIE van OVERGAVE van den
 CONTROLEUR van PALOE

Ud/2

J. A. VORSTMAN . -

18 Febr. 1935

De laatste volledige memorie van overgave is opgemaakt door den Controleur G. M. WIGMAN en gedateerd 1 Augustus 1921.-

Hierop sluiten aan de volgende aanvullende memorie's.

1. van Controleur F.H.C. van Emmeloort Stein ddo. Mei 1924.
2. van Controleur M.C. Voorn van 15 December 1925. Door de latere onderafdeelingchefs n.a.m. de fd. Controleurs (Kapt. der Infanterie) W.A. Braspot en G.J. Kerlen zijn geen aanvullende memories ingediend.-

V.z.v. noodig zullen ook de in dat tijdvak voorgevallen belangrijke veranderingen hier worden gemeld.-

I. AARDRIJKSKUNDIGE BESCHRIJVING.-

A. LIGGING, GROOTTE, GRENZEN.-

De landschappen Koelawi, Sigi en Dolo ondergingen geen verandering in grootte. Het landschap Paloe was partij in enkele grenskwesties, waarvan één geheel en het andere gedeeltelijk in het na-deel van Paloe werden beslist.-

De eerste kwestie liep tusschen Paloe en Banawa over de z.g. Mamara-streek. Toen in 1927 onder den fd. Controleur Braspot, daarin flink bijgestaan door den Gouvernements-best. assistent Parengkuan begonnen werd met de openlegging van het tusschen de Paloebaai en de grens met het Gouvernement Celebes gelegen bergland, gewoonlijk aangeduid als Pekawa, waarmede men vroeger zoo goed als geen contact had gezocht, werd dit bergland als een bij Paloe behoorende streek beschouwd. De Mamarastreek sluit zich hierbij natuurlijk aan, er zijn geen duidelijke terreingrenzen.-

De hooge bergtoppen werden ontruimd om verdere boschvernieling tegen te gaan, de bergbevolking werd samengebracht in behoorlijke kampongs buiten de boschreserve, deels in de z.g. Pekawa, deels in de Mamarastreek, de kampongs werden door paardenpaden verbonden, door het bestuur werden o.m. koffietuinen voor de bevolking aangelegd, te Loemboemamara verrees een bestuurs-volksschool, voraanstaande inlanders uit Paloe gaven het voorbeeld door het aanleggen van klapper- en koffietuinen o.m. in Watatoe, de streek kwam snel tot ontwikkeling. In 1931 beweerde de Zelfbestuurder van Banawa echter rechten te hebben op een groot gedeelte van dit gebied. Bij onderzoek bleek inderdaad dat bij Gouvernements-besluit van 10 Maart 1908 No. 21

Bewijst

aangevuld

aangevuld bij G.B. van 7 Maart 1919 No. 34 (Staatsblad 1919 - 120) een grens tusschen Paloe en Banawa was vastgesteld, waarbij o.m. de Soeroemanarivier als grens werd aangenomen. Er werd geen aanleiding gevonden wijziging van dit G.B. voor te stellen, zoodat Paloe het door haar tot ontwikkeling gebrachte gebied moest ontruimen. Daarbij kwamen ook kampongs ontstaan door ontruiming van de boschreserve Gawalise in het Paloesche, onder het bewind van Banawa. Een gedeelte van deze kampongs verhuisde, in de loop van 1933 - 1934 weer naar Paloe, de volksschool van Loemboemamara verliep min of meer, de Paloeëezen gaven hun tuinen in Watatoe op, de Zelfbestuurder van Paloe en zijn ondergeschikte hoofden schikten zich noode in deze overigens juiste beslissing. Adatrechterlijk is de oude grens ook verre van zuiver, men torne echter niet te spoedig ~~aan~~ eenmaal genomen beslissingen, want dan is de verwarring niet te overzien.-

De tweede grenskwestie liep tusschen Paloe en Tawaeli over het bovenstroomgebied van de Pondo-rivier. De Boscharchitect had bij een verdeling van damarbosschen op de waterscheiding tusschen Paloebaai en Tominiboekt, afgaande op de zeer onnauwkeurige gewest. overzichtskaart 1 : 250.000, de damarzoekers van Tawaeli gezegd dat zij recht hadden op de damarcomplexen Rarampondé, Kambarogo Sigindia en omgeving aan de boven-Pondo-rivier.-

Paloe beweerde dat het geheele stroomgebied van de bij Talise (Paloe) in zee stroomende Pondo-rivier bij Paloe behoorde. Tawaeli beriep zich op een door den Assistent-Resident Engelenberg in 1905 gegeven grensregeling, die echter alleen aan de kustzijde was vastgelegd.-

Het geschil is zeer uitvoerig onderzocht, van beide zijden is het standpunt volledig toegelicht, dit bracht echter geen oplossing; alleen bleek dat beide landschappen zich pas voor het gebied begonnen te interesseeren, toen de damar handelswaarde kreeg. Voordien maakte niemand zich om de grenzen druk.-

Tenslotte stelde de Assistent-Resident een verdeling voor naar evenredigheid van de belanghebbende oorspronkelijke bevolking (dat zijn de "topotara" = "tara"-sprekers) in beide landschappen. Paloe bleek toen twee maal zooveel tara-sprekers te huisvesten als Tawaeli en kreeg 2/3 van het bewiste gebied toegewezen. De nieuwe grens is in kaart gebracht; Zie besluit van den Resident van Manado van 28 Juni 1934 No. BB 52/1/2.-

De landschappen Sigi en Dolo werden bij G.B. van 14 Mei 1929 No. 30 vereenigd tot één landschap Sigi-Dolo.

- B. ALGEMEENE GESTELDHEID }
van den BODEM. }
- C. KUSTEN.
- D. RIVIEREN.-

Geen nieuwe gegevens.-

De rivieren in de Paloevlakte vertoonen nogal eens

eens neiging om van bedding te veranderen.-

Niet zelden is de bevolking zelf hier onbewust mede aan schuldig; zij maakt op allerlei plaatsen in de rivier onbeschermde aftappingen voor irrigatie-leidingen. Bij bandjir slaat het water vaak in zoo'n leiding en vormt een nieuwe bedding; groote verwoestingen zijn hiervan het gevolg. Zie verder onder Irrigatie.-

De Paloe-rivier vertoont neiging om zijn loop te verlengen, de bochten worden aan de buitenzijde afgebrokeid, de rivierlussen worden langer. Wellicht houdt dit verband met een rijzing van de zeebodem t. v. het land.-

De Paloe-rivier is practisch onbevaarbaar geworden.-

E. WEGEN en RADEN.

Het wegensstelsel is snel uitgebreid en verbeterd, maar nog altijd niet aangepast aan de economische behoeften van deze streek. Dat thans de toestand bevredigend lijkt, ligt alleen aan de algemeene malaise; zoodra eenig opleving in de handel plaats vindt, zal blijken hoeveel er nog aan het wegnnet ontbreekt. Er dient dan ook juist in deze tijd veel gedaan te worden voor verbetering van bestaande wegen en bruggen en aanleg van goede wegen naar de vruchtbare vlakten buiten het eigenlijke Paloe-dal; vooral de bevolking in en om de hoofdplaats vertoont neiging tot uitzwerming.-

1. De Hoofdweg Paloe - Donggala die tot de Walaä-rivier (Watoesampoe) tot Paloe behoort is goed en wordt druk bereden.-

Er zijn echter 2 hindernissen in, de rivierovergangen bij Watoesampoe (Walaä-rivier) en bij Boeloeri (Boeloeri-rivier).-

In de eerste overgang werd in 1932 rijbetonbuisduikers gelegd. Deze oplossing zou afdoende zijn geweest, indien de rivier niet haar bedding had verlegd, zoodat thans bij bandjir een groot gedeelte van het water $\frac{1}{2}$ 50 meter verder aan Paloezijde over den weg stroomt. Groot is de waterhoeveelheid niet, maar het water schuurt diepe geulen uit in de gruis-massa, waarin auto's blijven steken. Ik acht een ijzeren brug op gemetselde diep liggende fundering in aansluiting op een flink opgehoogde weg de enige oplossing; het zal echter noodig blijven nu en dan de gruismassa's bovenstrooms van die brug op te ruimen, wat het beste zal kunnen gebeuren bij bandjir, waarbij men gebruik kan maken van de transportkracht van het water.-

In de Boeloeri-overgang werd in 1929 een betonvloer gelegd. Deze heeft verdere uitschuring tegen gehouden, maar de gruismassa's stapelen zich geregeld op de betonvloer op, waardoor het passeeren nog altijd moeilijk en bij flinke bandjir, een paar malen per jaar, onmogelijk is. Dezelfde oplossing als voor de overgang bij Watoesampoe acht ik hier mogelijk. Het zal echter veel geld kosten, en daar het verkeer slecht zelden geheel onmogelijk wordt, acht ik hetteding van groote geldsommen elders meer urgent.-

2. Hoofdweg Paloe - Talise - Tawaali.

Deze

Deze weg, die slechts over een afstand van 5 KM. tot de onderafdeeling Paloe behoort, is in elk opzicht goed. Tusschen Paloe en Talise (de havenplaats van Paloe) is een druk verkeer van auto's en grobaks.-

3. Hoofdweg Paloe - Dolo - Kalawara - Sakidi - Koelawé Gimpoe.-

Van Paloe tot Sibalaja KM.62, d.i. \pm 28 KM. van Paloe voldoet de weg aan alle eischen. Tusschen Sibalaja en Kalawara zijn een 2-tal niet overbrugde stroompjes, ontstaan bij de modderbandjir van 1933; de beddingen zijn vastgelegd met draadmattressen en geven weinig overlast meer. Van Kalawara tot de Goembasa moeten nog eenige houten bruggetjes door meer permanente kunstwerken worden vervangen, overigens is de weg goed. De Goembasabrug, een ijzeren vakwerkbrug geeft weinig onderhoud. Van hieraf begint de z.g. Koelawi-weg, hieraan moeten nog heel wat kosten en arbeid besteed worden, voor hij de naam van hoofdverkeersweg verdient. Tot KM.90 (Momi) is de weg op voldoende breedte aangelegd, doch slechts het middenstuk is in geregeld onderhoud. Van Momi tot \pm KM 100 is de weg zeer smal, zoodat slechts een richting verkeer mogelijk is, voor vrachtauto's zelfs te smal. Dit gedeelte vertoont sterke hellingen; om de wegaanleg te bespoedigen is indertijd van het eigenlijke tracee afgeweken. De bruggen zijn allen van tijdelijke aard, wildhout op losse steenstapelingen, de duikers voor afvoer van het regenwater laten alles te wenschen over.-

Van een gedeeltelijke verbetering van het tracee werd afgezien omdat uit een opname (1934) bleek dat de nieuwe weg door de zelfde slechte grondsoorten zou loopen als de bestaande en de kosten zeer hoog zouden worden. Vrijwel elk jaar treden geweldige aardschuivingen op, waardoor de weg op vele plaatsen onder steen en aarde is bedolven. Gedurende eenige maanden van het jaar zijn alle handen noodig om de weg uit te graven, weggeslagen bruggen te herstellen, enz. Daardoor schiet de wegverbetering weinig op. Het verdient dan ook aanbeveling te beginnen met het permanent maken van de bruggen en duikers opdat hierdoor arbeidskracht beschikbaar komt voor grondig onderhoud en verbetering van den weg. Hiermede is men thans bezig: in 1935 werd begonnen met de overbrugging van de Saloekei-rivier (houtenliggers op beton-fundeering) die eind 1934 gereed kwam. Begin 1935 kwam de Saloe-Tola-brug gereed. Thans wordt gewerkt aan een brug over de Saloea-rivier. Het zoeken en uitslepen van de zware houtenliggers en stijlen kost veel tijd, goed hout is ook hier schaars. Het verdient overweging verder gebruik te maken van ijzeren liggers op gemetselde landhoofden, de onderafdeelingskas is de moeilijke aanpassingsperiode te boven en kan voor dergelijke werken flinke bedragen beschikbaar stellen. Van KM.100 tot Koelawi is de weg voldoende breed, maar 2 groote rivieren moesten nog worden overbrugd, de Rarono en de O. Voor de Rarono-brug is men bezig hout te zoeken, de ontwerpen voor deze bruggen zijn

zijn reeds goedgekeurd.-

Voorbij Koelawi (KM.105) begint de z.g. Gimpoeweg, De aanleg is begonnen in 1932. Het zwaarste stuk, de serpentine naar de waterscheiding (KM.109) is thans bijna gereed. Dit werk is uitgevoerd onder toezicht van den Hoofdopzichter. Er moet slechts één belangrijke brug worden gebouwd over de Oewe Rehe, het hout hiervoor is bijna compleet. Vanaf de waterscheiding KM. 109 tot Gimpoe KM.130 zal de wegaanleg door het bestuur geschieden, technische moeilijkheden zijn hier niet, wel moeten vele kleine rivieren worden overbrugd. Aan de Gimpoezijde is reeds 6 KM. gereed. Misschien kan de Gimpoeweg begin 1936 gereed komen.-

4. Hoofdweg Paloe - Bobo - Bangga .-

Deze weg, die alle kampongs aan de voet van het W. randgebergte verbindt snijdt een onnoemelijk aantal riviertjes, die op twee groote bij Walatana en Bangga na, overbrugd zijn. De toestand van deze bruggen is slecht. Vermoedelijk zijn deze bruggen in snel tempo 4 7 à 8 jaar geleden gebouwd, thans moeten ze vrijwel tegelijkertijd worden vernieuwd.

Evenals in de Koelawi-weg, werden ook hier achterstallige belastingplichtigen, die weinig of niets bezaten, aan het werk gezet om hout te kappen en uit te slepen voor bruggen. Dit had het voordeel, dat belasting die anders zou moeten worden afgeschreven, binnenkwam en het geld voor de bruggen in het land bleef. Bruikbaar hout is hier echter niet te vinden, het thans verzamelde, zal na 3 à 4 jaar wederom moeten worden vernieuwd. Nu de oude belasting-achterstanden voor een goed deel zijn opgeruimd, verdient het aanbeveling over te gaan tot de bouw van meer permanente bruggen in deze weg (ijzeren liggers op gemetselde fundeering), want anders komt er nooit een eind aan het bruggenbouwen in dezen weg.-

Ondertusschen zijn in hout o.a. vernieuwd de bruggen over de Wera, Wera-ketjil, Kinore en Pema, terwijl hout gereed ligt voor de bruggen bij Bobo en Sambo.-

De weg is van Paloe tot Watoedea (4 KM.) goed, dan volgt de overgang van de Sombe-bedding. Met de vastlegging van deze overgang wordt gedacht op het geredkomen van de Sombe-Lewara-irrigatie (zie aldaar), waardoor de Sombebedding zal veranderen.-

Vandaar tot Bobo (22 KM van Paloe) is de weg steeds berijdbaar.-

Daarna begint een nog weinig verharde weg, die op enkele plaatsen goed, elders bepaald slecht is. De weg is thans heelemaal schoongemaakt en op de meeste plaatsen begrint; door het drukke grobakverkeer is voortdurend onderhoud noodig.-

Bangga is slechts zelden per auto bereikbaar aangezien de rivier bij Bangga vrij diep is.-

Grondige herstelling van deze weg Paloe - Bangga is zeer noodig, vooral uit Paloe komen veel menschen tuinen aanleggen in de streek van Baloe-ase, Poeloe en Bangga.-

5. Hoofdweg Kaloekoeboela - Biromaroe - Bora - Kalora.-

Deze autoweg begint op de hoofdweg Paloe - Koelawi tusschen KM 38 en 39 loopt met een groote bocht langs de voet van het Oost. bergland en komt bij Kalora (KM. 53) weer op de zelfde hoofdweg terug.-

Van Kaloekoeboela tot Biromaroe is de weg uitstekend, even voorbij Biromaroe zijn de bruggen over de Paneki juist permanent gemaakt, het tusschenliggende weggedeelte moet nog worden opgehoogd. Vandaar tot Bora en van Bora tot Kalora is de weg zelf goed, de bruggen zijn nog niet verbeterd in afwachting van het geredkomen van de irrigatie-leiding, die in de ligging van de kleine bruggen nog wel verandering zal brengen.

Aandacht verdient de groote brug over de Woeno-rivier bij Olobodjoe, op landhoofden van draadmatrassen, houten balken aan telefoonraad opgehangen. Zwaar verkeer kan de brug niet velen, er is alle reden hier een behoorlijke ijzeren vakwerkbrug te bouwen volgens het model van de Goembasabrug, het zal steeds moeilijker worden voor herstellingen aan de bestaande brug geschikt hout te vinden.-

Zij- en binnenwegen voor autoverkeer.-

- a. Silaë-Kabonena-Donggala-ketjil - Balaroai - Doejoe - Pengawoe.-
Deze weg begint op de hoofdweg Paloe - Donggala bij KM.30, loopt ongeveer evenwijdig aan de hoofdweg Paloe - Bobo en komt bij KM.36 op deze laatste weg uit. Berijdbaar voor lichte auto's en grobaks, houten bruggen en duikers, de overgang tusschen Doejoe en Pengawoe over de Lewara is bij bandjir lastig.-
- b. Zijweg Tawandjoeka - Tatanga - Tinggede.-
een kleine omweg op de hoofdweg Paloe - Bobo tusschen KM 35 en 38. Berijdbaar, houten bruggen moeten worden hersteld; de Somba-overgang is niet vastgelegd.-
- c. Zijweg Tanggarawa - Porame - Balaroai II.-
een zeer ruw getraceerde weg bij KM.46 op dezelfde hoofdweg beginnend met te sterke helling. Steeds berijdbaar.-
- d. Zijweg Bomba - Lebanoe.
Idem als boven.-
- e. Zijweg naar Kaleke.-
een omweg op dezelfde hoofdweg tusschen KM.48 en 49. Goed berijdbaar, de bruggen zijn in 1934 opgeknaapt.-
- f. Zijweg Bobo - overvaart Sidondo.-
bij KM.55 zelfde hoofdweg, zeer slecht; moet worden opgehoogd en de bruggen moeten worden vernieuwd.-
- g. Zijweg Saloebi - Sambo.
bij KM.59 zelfde hoofdweg; behoorlijk berijdbaar, bruggen alsnog te vernieuwen.-
- h. Binnenweg Paloe - Lasoani - Poboja, Lasoani - Kawatoena, Lasoani - Tanamodindi I - Talise. Goed

Goed berijdbaar, houten duikers, de overgangen over de Pondo- en Kawatoena-rivier zijn niet beschermd, maar zijn zelden bezwaarlijk. Geregelde begraving is noodig door het vrij drukke grobak-verkeer.-

1. Zijweg Biromaroe - Petobo - Kapopo.-

goed berijdbaar, weinig bruggen.-

j. Zijweg Biromaroe - Pombewe.-

deze weg is door de zware bandjir van de Paneki in 1934 grotendeels onbruikbaar geworden; herstel is mogelijk, dan dienen ook de bruggen verbeterd te worden.-

k. Binnenweg Dolo - Potoja.- Sidera .-

beginnend op de hoofdweg Paloe - Koelawi bij KM. 46 en uitkomend op de hoofdweg Biromaroe - Bora bij KM.50.-
Alleen berijdbaar voor auto's bij droog weer.-

1. Zijweg Biromaroe - Djonage.-

beginnend op de hoofdweg Biromaroe - Bora bij KM. 44. Goed berijdbaar.-

WEGEN in AANLEG en ONTWERP.-

Behalve de Gimpoe-weg die als voortzetting van de Koelawi-weg reeds is besproken, is thans in aanleg de,

1. Wajoe-weg.

Deze begint op de hoofdweg Paloe - Bobo bij KM.36 (Watoeada), loopt langs Pengawoe, Kawole en Balane en gaat dan met vele serpentines tegen de bergwand omhoog. Over een afstand van 14 KM. is deze weg reeds per auto berijdbaar, men is dan \pm 600 M hoog.

Het begingedeelte van de weg, loopende tusschen de gruisdelta's van Sombe en Lewara is zeer slecht het wordt vaak vernield door bandjirs van de Lewara.-

De Hoofdopzichter is thans bezig met de z.g. Lewara - Sombe-kwestie, waarbij de eerste rivier in de laatste zal worden gevoerd.-

Dan zal waarschijnlijk ook dit gedeelte van de Wajoeweg tegen bandjirs beschermd zijn, echter moet dan een groote brug, een lange rij duikers of een bevestigde overgang gemaakt worden door de Lewara.-

Overigens is het reeds gereed gekomen gedeelte van de Wajoe-weg vrij goed berijdbaar.

Zoolang de grond nog niet tot rust is gekomen, zijn voorloopige bruggen gemaakt van klapperstammen en wildhout. Opvoer van deze materialen op de slingerende weg is zeer lastig, zoodat een proef gemaakt zal worden met liggers en pijlers van gewapend beton. Indien de bouw van de bruggen beter vorderde, zou thans Wajoe reeds bereikt zijn, de wegaanleg is er niet ver meer vandaan. Wajoe ligt \pm 800 M. hoog, en biedt goede gelegenheid voor groenten-en vruchten-cultuur.-

Daarna

Daarna dient de weg doorgetrokken te worden tot Matantimali (1200 M b.z.), waar een pasanggrahan in aanbouw is. Van hieruit heeft men een fraai uitzicht op Paloebaai en Paloedal. Zoodra de autoweg gereed is, zal dit eenvoudig verblijf in een koel klimaat wel gasten trekken, wellicht ook kort-verlofgangers van Balikpapan en Samarinda.

Het z.g. Pekawa bergland is door deze weg uit zijn isolement verlost. Ik wil niet beweren dat de bergbevolking zelf hierop erg gesteld zal zijn, maar uit bestuursoogpunt is de weg van veel belang en de vlaktebevolking zal hier graag groenten, koffie en andere bergcultures beginnen. Dit zijn echter toekomstdroommen.-

De voornaamste reden, dat de wegaanleg in de slechte tijd werd voortgezet was, dat hierdoor de niets-bezittende bergbevolking in de gelegenheid werd gesteld haar achterstallige belastingen (vaak 3 en meer jaren was niets betaald) in arbeid te voldoen op niet te groote afstand van hun woonplaats in een voor hen passend klimaat.

Heerendienstplichtigen van omliggende vlakte kampongs hielpen bij het verder afwerken van de ruw aangelegde weg.-

Zoo zal tegen dat deze weg gereed is, de oude belastingachterstand in de z.g. Pekawa zijn verdwenen, achterstand die anders zeker voor 90% had moeten worden afgeschreven.-

De geheele weg Paloe - Matantimali zal \pm 30 KM. lang worden, de aanleg geschiedt onder voortdurend tenhniisch toezicht.-

2. Aanleg binnenweg Kawatoena - Petobo.-

Bedoeling hiervan is een rechtstreeksche verbinding te vormen tusschen de haven Talise en Birmaroe. De weg loopt door de cactus-velden, waarvan het opruimen een onaangenaam werkje is. Overigens is de aanleg zeer eenvoudig. Hier en daar zullen langs den weg nieuwe tuinen en sawahs kunnen worden aangelegd; in dit gebied heerscht gebrek aan cultuurgronden.-

Van groot belang is deze wegaanleg overigens niet.

3. Plan wegaanleg naar Palolo-streek.-

Vanuit Bora loopt in Z.O.-richting een paardenpad naar de vruchtbare Palolo-hoogvlakte. Daar zijn goede sawahterreinen, die nog veel kunnen worden uitgebreid-, Chineezen planten koffie en groenten op grondhuur perceelen, vele inlanders in en om de hoofdplaats maken hier tuinen; het grensgebergte met Parigi kan veel damar en rotan leveren. Tot nu toe wordt alles met draagpaarden afgevoerd, het paardenpad is voor dit verkeer zelfs nauwelijks geschikt.-

Reeds in 1932 onder mijn voorganger werd begonnen met de aanleg van een autoweg, men vorderde echter slecht omdat veel heerendienstplichtigen noodig waren voor de Woen-irrigatie-werken.-

Daarom werd van verdere aanleg voorloopig door mij afgezien, om de ongetwijfeld nog meer urgente Woen-irrigatie in zoo snel mogelijk tempo gereed te maken. Dit is in 1933 - 1934 geschied. Thans

zijn heerendienstplichtigen beschikbaar voor de Palolo-weg. Eind 1934 is de opnemer begonnen met het uitzetten van een goed tracee, waar het reeds aangelegde gedeelte is ingepast. Het ontwerp van het eerste gedeelte (tot Bakoebakoesloe) is door den Hoofdopzichter meegenomen naar Manado voor bespreking met den Ingenieur L.W., zoodat spoedig zal kunnen worden begonnen.-

Deze weg zal ongetwijfeld druk gebruikt worden en de Palolo tot een welvarende landbouwstreek maken. De Houtvester en de Landbouwconsulent van Manado roemen de zeer gunstige ligging, de ruime regenval, en de gesteldheid van de bodem. De oorspronkelijke bevolking is schaars, de ontwikkeling zal dan ook moeten uitgaan van Paloezezen en Chineesche tuinders, reeds thans is hun aantal vrij groot.-

Technische moeilijkheden zijn bij de wegaanleg niet te verwachten, groote kunstwerken zijn niet noodig.-

Voorloopig is met de aanleg van Gimpoe-weg, Wajoe-weg en Palolo-weg en de verbetering van het bestaande wegennet, werk genoeg aan de winkel.-

Voor een verdere toekomst komt o.m. in aanmerking het maken van een verbinding in het Zuiden tusschen de wegen aan de linker- en aan de rechter-
van de Paloe-rivier. Van Sakidi loopt een karreweg naar de Micoe-rivier en vanaf Walatana (weg Paloe - Bobo - Bangga) een karreweg naar ~~de zelfde plaats~~ aan de overzijde van de zelfde plaats aan de Micoe.

Het eenige kostbare werk in deze verbinding is een brug over de Micoe, die zeker even lang en vermoedelijk van dezelfde constructie zal moeten worden als de Goembasa-brug bij Sakidi.-

Ook de Hoofdopzichter acht deze verbinding in het Z. van de vlakte van belang.-

Er bestaan nog grootsche wegenplannen, dateerend uit de goede jaren, voor verbindingswegen aansluitend op de Gimpoe-weg naar het Zuiden, zoodat naar de onderafdeeling Poso (langs de Oost. oever van de Koro-rivier over Bokoe naar Tentena in het Posche) als naar Masamba (Gouv. Celebes en Onderhoorigheden) loopende vanuit Gimpoe langs de O. oever van de Lariang tot Tanangke en over Mapahi en verder langs de Z.O. oever van de Karangana-rivier via Mamoe en Kalamanta over het grensgebergte naar Limboeng in de onderafdeeling Palopo. In het archief bevindt zich correspondentie over deze wegenplannen.-

Voorloopig acht ik deze plannen, die verband houden met het plan voor een Celebes-asweg niet voor uitvoering vatbaar. Reeds bij de aanleg van de Gimpoe-weg blijkt hoe weinig arbeidskrachten in het Koelawische, eigenlijk beschikbaar zijn en hoe ongaarne Koelawiers zelfs tegen een behoorlijk loon als koolie willen werken.-

Wegaanleg in het niet of zeer dun bevolkte Zuidelijk grensgebergte zal met plaatselijke arbeidskrachten niet kunnen worden tot stand gebracht.-

Faardenpaden.-

Behalve de twee kleine kampongs Tinaoeke en Bonemarawa in het Rio-gebied, zijn alle kampongs in deze onderafdeeling per paard te bereiken.- In 1927 onder fd. Controleur Braspot is met bewonderenswaardige energie tot het aanleggen van paardenpaden in de bergstreken overgegaan. Niet alle paardenpaden zijn even goed, maar een normaal ruiter vindt nergens onoverkomelijke moeilijkheden. In 1932 kwam het paardenpad Sidaonta - Lindoemeer gereed, in 1933 de verbinding Wawoegaga - Bambakanini in de Pekawa, in 1934 het pad Gimpoebia - Palentoema in dezelfde streek en het paardenpad Towoeloe - Tipe in Z. Koelawi. Dit laatste is nog verre van fraai.-

Thans ontbreekt nog slechts een paardenpad van Palentoema naar het Rice-gebied. De boschmantri is daarmede bezig vanaf Bonemarawa, de bedoeling is dat het districtshoofd van Paloe den volgende maand begint van de zijde van Palentoema. Voorlopig wordt slechts een voetpad getraceerd, dat dan later wordt uitgebouwd tot paardenpad. Thans is de "weg" naar Rio zelfs niet een voetpad te noemen. Over groote gedeelten volgt men de rivier-beding, elders moet men met handen en voeten tegen hellingen opklauteren. Toen ik als eerste bestuursambtenaar in 1933 de Rio-tocht maakte, kon door het zware terrein hoogstens 10 KM. per dag worden afgelegd.-

De bevolking van Rio gebruikt meer de verbinding over het 1800 M. hooge Waoekara-gebergte, omdat Rio van oudsher onder Dolo ressorteert. De verbinding via Palentoema lijkt mij voorlopig gemakkelijker, men profiteert dan van het reeds bestaande paardenpad over de waterscheiding tusschen de Pekawa en de Paloe, dat van Pampanesibadja naar Tamodo loopt. Later kan dan de verbinding Rio - Woegaga - Rogo (Paloevlakte) worden geëntameerd.-

In 1934 is begonnen met omlegging en verbetering van het paardenpad Onoe - Lawe in Z. Koelawi; Dit werk is bijna gereed. Daarna moet het traject Towoeloe - Winatée onder-handen genomen worden, men passeert daarbij een waterscheiding van \pm 1500 M, de hellingen zijn te zwaar.-

Eenige aandacht verdient nog het paardenpad naar het Lindoemeer, eigenlijk moet men spreken van paardenpaden, er zijn n.m. niet minder dan 4 tracee's. De oudste weg loopt van Koelawi naar Langko aan het Lindoemeer, de weg is kort maar zeer zwaar en buitengewoon slecht: het regenwater heeft de weg uitgespoeld tot smalle geulen, waarin zelfs een Koelawi-paard niet past. Toch wordt deze weg nog altijd het meest gebruikt door het inl. bestuur en de bevolking.-

De 2e weg loopt van Sidaonta (KM.97 Koelawigeweg) naar Langko. is veel langer dan de eerste, maar minder steil. Hij is aangelegd onder fd. Controleur Braspot.-

Deze weg is op vele plaatsen omgelegd door fd. Controleur Kerlen, daardoor langer geworden,

maar bij geregeld onderhoud goed berijdbaar te paard (3e tracee). Helaas verkeerde deze weg in slechte staat toen de Afdeelingchef een tournee naar Lindoe maakte, vermoedelijk omdat men in Koelawi tot voor kort de gewoonte had om bij de komst van een hooggeplaatst ambtenaar alle kuilen en kuultjes in een weg op te vullen met modder. De Assistent-Resident keurde deze juist gereedgemaakte weg af en gaf den Hoofdopzichter rechtstreeks opdracht een nieuw tracee te zoeken.-

Een opnemer zoekt en vond een tracee vanaf Momi (KM.91 Koelawiweg) naar Tomado aan het Lindoemeer en bracht dit in kaart (4e tracee). Dit tracee werd goedgekeurd door den Ingenieur L.W., het heeft een dergelijke helling dat het na verbrediging geschikt is voor autoweg. In 1934 werd met de aanleg begonnen, al spoedig stuitte men op groote moeilijkheden, loodrechtrotswanden van harde steen beletten verder gaan, springmiddelen zullen moeten worden aangewend, de aanleg zal dan nog minstens 5 jaren duren. Het Zelfbestuur en de Lindoebevolking toonden duidelijke tegenzin, men is de nimmer eindigende wegaanleg naar Lindoe beu, terwijl de afstand Momi - Koelawi (± 15 KM.) maakt dat de vanuit Koelawi bestuurde Lindoestreek langs dezen weg nauwelijks in één dag meer te bereiken is, zoodat Zelfbestuurder en ondergeschikte hoorden toch aangewezen blijven op de oudste weg of de Sidacenta-weg. Deze laatste is bovendien thans zeer goed berijdbaar. Voor mij geldt bovendien het bezwaar dat het nieuwe tracee loopt door het Momi-dal, een streek bekend om de schuifgronden en aardstortingen, die zelfs bij de reeds jaren bestaande Koelawi-weg daar ter plaatse nog voortdurend optreden. Wellicht is deze streek een centrum van aardbevingen. Ik verwacht veel ellende van dezen weg.-

Nauwkeurige heroverweging verdient aanbeveling, vóórdat men overgaat met veel kosten en arbeid, en zonder de innerlijke medewerking van Zelfbestuur en bevolking, deze wegaanleg voort te zetten.-

Waar in het net van paardenpaden van Z. Koelawi groote rivieren (o.m. de Koro of Lariang) moeten worden gepasseerd, bouwde de bevolking rotan-hangbruggen. Onder fd. Controleur Braspot werden deze bruggen door het aanbrengen van planken vloer en wanden geschikt gemaakt voor paardentransport. Zulke bruggen treft men aan bij Moeoe (pad Gimpoe - Kantewoe), Karangana (Mapahi - Banasoe) en Siwongi (Siwongi - Towoeloe) en in de weg Koelawi Tamangkoelawi.-

Het zijn ware kunstwerken, jammer dat de rotan spoedig bres wordt, zoodat de bruggen minstens 2 x per jaar moeten worden vernieuwd, wat veel arbeid kost. Daarom werd in 1934 begonnen met vervanging door staaldraad-hangbruggen. De brug bij Moeoe is bijkans gereed, voor die bij Tanagke ligt het ijzerwerk klaar.-

Vermelding verdienen nog de overvaarten voor

personen

personen over de Paloe-rivier, n.m. tusschen Sindondo en Bobo, tusschen Toelo en Kaleke en tusschen Dolo en Beka. Vaak is de dienst gestoord door beschadiging van de prauwen, optreden grint banken in de rivier, enz. Voor het overzetten wordt $\frac{1}{2}$ cent geheven.-

F. KAMPONGS .-

Veel nieuws valt hierover niet te rapporteren.-

De Hoofdplaats Paloe is een zeer goede vestiging geworden.-

Op de rechteroever van de Paloe-rivier de bestuursvestiging, Controleurswoning en woningen van andere ambtenaren en personeel, Mil.kampement, dienstwoning Zelfbestuurder, Controleurskantoor annex postkantoor, enkele toko's en particuliere woningen, terreinen race-club, tennisbaan, enz.

Op de linkeroever de pasarwijk met er tusschen en er omheen godd gebouwde toko's, het kantoor van den Zelfbestuurder, een bioscoop (door de geldschaarschte zelden gebruikt), ysfabriek annex rijstpellerij en maismalerij, vele goed gebouwde woningen, enz.-

Een drinkwaterleiding in 1928 gereed gekomen, levert vanuit 2 gecapteerde bronnen bij Donggalaketjil voldoende en goed drinkwater voor beide wijken. Materiaal is aanwezig om het leidingnet uit te breiden; zoo heeft b.v. de kampong Lere om aansluiting gevraagd, maar de animo voor huisaansluitingen is gering, men vraagt een muntwatermeter midden in de kampong.

Als regel kosten muntwatermeters veel onderhoud en brengen ze weinig op. Indien enkele goeëde bewoners overgaan tot huisaansluiting is deze uitbreiding wel gewenscht. Rendabel behoeft een waterleiding niet altijd te zijn, het is een algemeen belang, dat dus gedeeltelijke uit de algemeen middelen kan worden betaald.-

Het overloopwater uit de benedenste bron vloeit in een zwembak; hiervan wordt door Europeanen en militairen druk gebruik gemaakt.-

De kampongs in de Paloe-vlakte ondergaan weinig verandering. Goede huizen vindt men nog weinig. De hooge copraprijzen van enkele jaren geleden deden in de buurt van de hoofdplaats, in Dolo, Pewoenoe en Kaleke eenige goede huizen verrijzen, houten omwandling, sirappen en vooral veel zinkendaken.-

De meeste huizen zijn echter nog als vroeger met omwandling van gaba-gaba (hago-bladsteelen) en atappen dakbedekking.-

De Kaelier beschouwt het bouwen van een huis als een levenswerk; vele jaren na het oprichten van de palen volgt het dak, een halve menschenleef-tijd later komen de vloer en de omwandling. Verf of kalk gebruikt men zoo goed als nooit. Een enkele maal worden Bandjareesche toekangs gebruikt.-

Alles wijst op gebrek aan contanten en het plaatselijk schaarsch zijn van bouwmaterial (hout, sirappen).-

Aan het verbod om nieuwe boja's (gehuchten) te vormen wordt daarom niet meer de hand gehouden, de vlakke is op alle plaatsen zoo gemakkelijk te bereiken, dat men zich daar niet aan het bestuur kan onttrekken.-

Meer zorg eischt de vestiging van de bergbewoners. Vroeger zijn vele bergkampongs naar de vlakke gebracht, o.m. ~~xxxx~~ vanuit het West randgebergte naar Sambo en Bobo, vanuit de Pekawa naar Kasirumoe en Djanaoge. Men hielp de menschen met de landbouw en verschafte hen vee, ploegen, bouwde zelfs woningen voor hen in heerdienst of gemeentedienst. Een succes is het nooit geworden, een ijverige best.assistent kan de menschen wel een tijdje bij elkaar houden en hen dwingen tot landbouw in de vlakke. Zoodra de dagelijkse bemoeiing verdween, verdwenen ook de bergbewoners uit hun nieuwe kampongs.-

Paloe had de laatste jaren weinig bekwame best.assistenten en de belastinginning nam bijna alle tijd in beslag. Bovendien bleken de bergbewoners in de vlakke niet te kunnen aarden, het warme klimaat verslapt hen, weinig geboorten, veel sterfgevallen; een algemeen gebrek aan levenslust en energie is duidelijk te bemerken.-

Men zou deze zielige menschen dan ook graag naar hun bergen laten terugkeeren, indien zij daar niet het nog weinige bosch dat over bleef, grondig afbranden voor ladangs en daardoor de watervoorziening van de sawahs in de vlakke in gevaar brachten.-

Ik heb de menschen alle vrijheid gegeven, die ik ze kan laten, maar de belangen van de 10 maal talrijker vlakke bevolking gaan boven die van enkele bergbewoners.-

Buiten de boschreserve mogen ze wonen waar zij willen, ook al kost het wat moeite om hen geregeld voor heerdienst en belastinginning op te roepen.-

Ladangen gaat slecht samen met het wonen in vaste kampongs, dat is ook elders gebleken en op andere wijze kunnen deze lieden niet in hun levensonderhoud voorzien.-

Indien men niet onnoodig groote gebieden als boschreserve aanwijst, blijft er nog wel grond over voor de niet talrijke bergbewoners.-

Zoo verhuisden de bij Sambo (Saloebi) vereenigde bergkampongs Watoeolo, Watoeralele, Balamoea en Baloempewa naar de voet van het West.randgebergte tegen de boschgrens. Voorloopig schijnen ze hier tevreden te zijn.-

In de Pekawa is nog slechts een klein gedeelte van de bergbevolking in kampongs vereenigd, tóch is een langzame vooruitgang te bespeuren.-

Rarangkonaoe (ten O.van Biromaroe), is een bekende lastpost, de kampong zit beklemd tusschen de boschreserves die voor de Paneki- en Woeno-irrigatie in stand moeten worden gehouden. Velen wijken uit naar Parigi, dit is eigenlijk maar het beste, in de vlakke wenschen deze menschen niet te wonen en in de bosschen kunnen hun onmogelijk

nieuwe ladanggronden worden afgestaan.-

Koelawi heeft over het algemeen keurige kampongs. De mannelijke bevolking is echter zelden thuis, een groot deel van hen zwerft jarenlang in andere onderafdeelingen om rotan te zoeken, damar te winnen of ebbenhout te kappen. Men leeft gedurende dien tijd er goed van op kosten van den werk- en voorschot/Chinees of Arabier maar de afrekening valt als regel tegen. Gewoonlijk komt men even arm terug als men wegging. Sawahs, ladangs en andere tuinen worden al dien tijd overgelaten aan de vrouwen, kinderen en ouden van dagen.-

L gevende

Zelfs tegen behoorlijke contante betaling krijgt men in Koelawi geen vrije koelies, het is alsof men zich schaaft in zijn eigen land koeliwerk te verrichten.-

In vele kampongs in de bergstreken en enkele in de vlakten bevinden zich behoorlijke bivaks om te overnachten, echter zonder inventaris; men moet alles meenemen.-

Werkelijke pasangrahans zijn te Paloe en Koelawi, terwijl te Matantimali op 1200 M hoogte een berg-pasanggrahan in aanbouw is .-

De namen van de kampongs blijken uit bijgaande staat.-

G. PLANTENGROEI.-

Merkwaardig is het veelvuldig voorkomen van cactus (*Opuntia*-soort) die in de omtrek van de hoofdplaats (Tatoera), langs de weg naar Tawaali en in het heuvelland tusschen Talise-Tanamodindi I, Kawatoena, Petobo en Kapopo ondoordringbare wildernissen vormt; veelal zijn deze terreinen vroeger sawah geweest. Meer zuidelijker, waar de regenval grooter is, komt de cactus vegetatie niet voor.

Veel is er niet tegen te doen, de planten zijn op droge gronden onuitroeibaar. De bevolking vecht niet tegen de cactus en verlaat de gronden. Alleen de z.g. tamalandja (*Leucaena*) groeit boven de cactus uit.-

In 1933 rees bij het boschwezen het plan de cactus te bestrijden door het importeeren van wolluizen, beestjes die op Ceylon geweldige opruiming schijnen te houden onder de *Opuntia*. Ze zouden slechts cactus eten, monophëeg zijn, en dus moeten doodgaan zoodra alle cactussen opgegeten waren. De Adj.Landbouwconsulent is hiervan nog lang niet overtuigd en vreest dat deze wolluizen ook wel wat beters lusten en cultuurgewassen kunnen consumeren zoodat de cactus-plaag zou veranderen in een wolluizenplaag.-

Van de proefnemingen die in Buitenzorg zouden plaats vinden, heb ik niets meer vernomen.-

Over plantengroei in het Paloeedal leze men: Ir. F.H.M. Steup, Plantengeografische schets van het Paloeedal. Boschbouwkundig Tijdschrift "Tectona" Deel XXII Juni/Juli 1929.-

Boschreserveering.-

Hiermede is vooral na 1926 flink begonnen en met succes. Bij Zelfbestuursbesluit van 24 Juli 1930 No.15 is vastgesteld de boschreserve Gawalisten W.van den weg Paloe - Donggala en bij Zelfbestuursbesluit van 29 Juli 1929 No.45 de boschreserve Rarangkonaoc ten O. van Biromaroc. Het ladangverbod buiten de enkele enclaves wordt streng gehandhaafd, alle grenzen zijn aangegeven door paardenpaden, zoodat controle gemakkelijk is.

Verder loopt een boschgrenspad totaal naar schatting 100 KM.lang om de geheele Paloe-vlakte; daarboven mag de vlaktebevolking dus geen tuinen of ladangs maken.-

Dit is echter nog niet bij besluit vastgelegd, omdat nog niet overal overeenstemming met de bevolking is verkregen; plaatselijke wijziging is dus nog mogelijk.-

In de Pekawa zijn voor de meeste kampongs enclave-grenzen uitgezet; de groote Palolo-enclave in het Oost.bergland is in ontwerp gereed, maar moet nog besproken worden met de bevolking.-

Voor het West.bergland, ten Z. van de Gawalise reserve geef ik in overweging de grens aan het N. zijde van het dal te behouden, maar aan de andere zijde van dit bergland, dat afwatert naar de Lariang en Pasangkajoe wat vrijgeviger te zijn met ladanggronden en alleen de brongebieden van de riviertjes in de reserve op te nemen. Dan blijft er vermoedelijk ruimte over voor de huisvesting van de bergbevolking van Bobo goenoeng, Mantikole en Balongga, die in de vlakte niet kan aarden en telkens opnieuw ladangs maakt in de buurt van haar oude bergkampongs. Daar kan ladangen niet worden toegestaan, meer Westelijk b.v. tusschen het Rio-gebied en Palentoema waarschijnlijk wel. De boschmantri is dit aan het onderzoeken.-

In Koelawi, in Rio, in Palentoema is boschreserveering voorloopig niet noodig; de verhouding tusschen mensch en bosch is voor beiden gunstig.-

In de gereserveerde gebieden vindt natuurlijke herbebossing langzaam maar zeker voortgang.

Over boschcultures ben ik niet erg enthousiast, ze kosten veel aan toezicht en onderhoud en heel vaak blijken de proeven te mislukken.-

Boven Matantimali is een vrijwel mislukte cultuur van Pinus, boven Balaroa II djati, op de Owah ijzerhout, bij Kapopo andere goede houtsoorten en djohar. Van veel belang is het niet.-

Boschbranden hebben de laatste jaren weinig meer plaats, echter juist dit jaar in de zeer droge maand Januari een flinke brand boven Kawatoena. Gewoonlijk zijn de schuldigen veebezitters, die die grasvelden afbranden om jong gras te laten opkomen. Bij onvoldoende bewaking en sterke wind slaat het vuur dan over naar de bosschen. Streng straffen zijn noodig.-

H. KLIMAAT en MOESSONS.-

Regenwaarnemingen vinden plaats te Paloe, Talise, Kapopo, op drie plaatsen van de Owah

(500, 750 en 1000 M.), Kalawara, Bora, Kapiroë, Koelawi, Lindoe en Kartewoe. De cijfers worden maandelijks ingediend aan het Meteorol. Observatorium te Batavia. De regenval is zeer onregelmatig; conclusies durf ik niet te trekken.-

Paloe is nog altijd droog en warm; echte tropische regenbuien zijn zeldzaam.-

Zie bijgaande opgave van regencijfers.-

In Paloe zelf begint tegen 10 uur 'smorgens een vaak zeer krachtige, droge wind uit ongeveer N. W. richting te waaien, de kale berghellingen worden verhit, de nevels trekken snel op, lucht stroomt toe van de zeezijde naar het dal. 's Avonds waait soms een wind in tegenovergestelde richting, die vrij koel is, en de avondtemperatuur drógelijk maakt. Van deze vrij constante windverandering wordt gebruik gemaakt door de prauwen op de Paloebaai.-

II. BEVOLKING.-

A. AFKOMST, STAM en KLASSEN → INDEELING.-

Zie vroegere memories en de nota's van toelichting over de zelfbesturende landschappen.-

Over deze en andere onderwerpen de adat der West-Toradja's betreffende zullen volledige gegevens zijn te vinden in het binnenkort verschijnende grootsche werk van Dr. Alb. Kruyt: "De West-Toradja's", zóó volledig en zóó minutieus behandeld, dat ik er als bestuursambtenaar, nauwelijks 2 jaren in deze streken werkzaam, niets van belang aan toe kan voegen.-

Ik merk slechts op dat ook thans de stand der slaven en pandeling, nog niet geheel verdwenen is. Vooral in Koelawi kan men hen gemakkelijk in de kampong terug vinden; zij bezitten weinig of niets en worden bij voorkeur door de hoofden aangevoerd voor koeli-werkzaamheden.-

Ook in de vlakte weet men nog wel wie "Rota" (vrije) en wie "kawoela" (slavenafstammeling) is, en b.v. bij de vaststelling van de bruidschat komt dit ook tot uiting.-

De lagere adel (madika kodi) heeft weinig invloed meer. Alleen verwantschap met de vorstengeslachten (Magaoe's) geeft nog aanzien. Zuivere "madika mbaso" zijn er weinig.-

B. BEVOLKINGSSTERKTE.-

Zie bijgaande opgave volgens de volkstelling 1930. Nieuwere betrouwbare gegevens zijn er niet.-

C. GODSDIENST.-

Ik zou de opmerking in de memorie van Controleur Wigman, dat "de bevolking der vlakte voor het grootste deel heidensch is" niet graag meer onderschrijven. De ~~vlakte~~ ^{vlakte}-bevolking is voor het grootste gedeelte Mohamedaansch, zij belijdt de Islam niet slechter dan de Europeanen over het algemeen het Christendom.-

Natuurlijk zijn veel heidensche gebruiken nog in eere gebleven, bij ziekten wordt vaak de balian

geroepen

geroepen, bij feesten danst men (morgo), nu en dan vinden nog oude adatfeesten plaats als mokeso (tandenvijlen).-

In en om de hoofdplaats, in Fewoenoë en Kalleke, in Kaloekoeboela en Dolo en in Biromaroe worden door het grootste deel van de bevolking de godsdienstplichten goed nagekomen, men kent iaar zijn godsdienst, heeft goede mesdjid's gebouwd; op vele punten is het oude adatrecht verdrongen door het Mohamedaansch recht.-

Elders houdt men merkwaardig lang vast aan de oude heidensche gebruiken, zoo b.v. in Bora en verder in de naar de vlakke verhuisde bergkampongs.

In de vlakke breidt de Islam zich langzaam maar zeker uit.-

Voor al de jongere generatie is overtuigd Mohamedaan. Men ziet dit goed bij de hoofden; terwijl de Magaoe's van Paloe en Sigi-Dolo zich nog wat onwzknig voelen in de Islam-sfeer, hebben de jongere madika's met de oude gebruiken geheel gebroken en zijn goede Mohamedanen geworden.-

Fanatiek zijn de Paloesche Mohamedanen niet, alleen in de nabijheid van Kalawara, de centrale vestiging van het Leger des Heils kwamen in 1935 uitingen van fanatisme voor. Het weleens agressieve optreden van inl. L.d.H.-officieren lekt tot tegenactie uit bij de geloovige Mohamedanen. In Pandere ten Z. van Kalawara kwam het toen tot wrijving tusschen de partij van het Moh.kamponghoofd en de Christenen onder leiding van den L.d.H.-officier Gostoelomba, die vermoedelijk misbruik maakte van zijn adat invloed als madika mbase van Bora. Daarbij kwam nog dat het madikageslacht van Bora slecht overweg kan met den Zelfbestuurder, zoodat de Mohamedanen steun zochten bij het Zelfbestuur.-

De Zelfbestuurder hield zich echter neutraal en aangezien het L.d.H. op mijn verzoek zijn officier tot matiging dwong, kwam het niet tot ernstige conflicten. Thans is alles weer rustig.-

Vermelding verdient nog de Moh.godsdienstschool te Paloe, genaamd "Al Chairat Al Islamiah school" onder leiding van Said Idroes bin Salim Aldjoefrie die thans 125 leerlingen telt.-

Evangolisatie.-

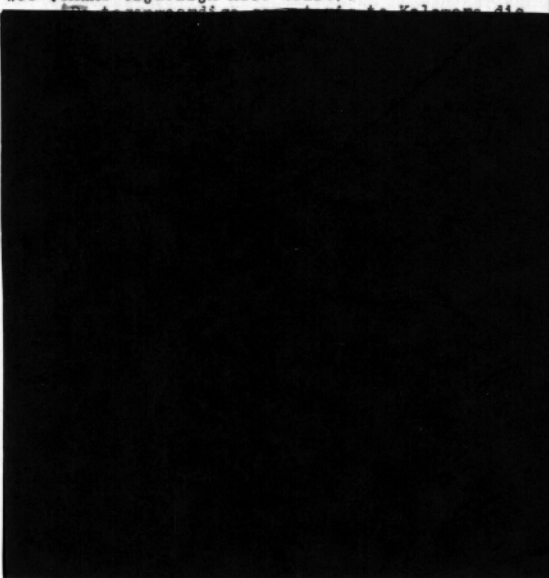
Het Christendom wordt uitsluitend verbreid door het Leger des Heils. Het telt zijn volgelingen in de kampongs Kalawara, Sibowi, Sibalaja, Pandere, Bora, in de Palolo-streek, in de omgeving van Rowiga, in de omtrek van Wajoes en enkelen in de Pekawa, maar vooral in het landschap Koelawi. Alleen in Koelawi, waar men niet behoeft te strijden tegen de Islam, heeft het Christendom succes, in de vlakke (behalve Kalawara) blijft het bij enkelingen.-

Hoe groot het aantal heidenen is dat tot het Christendom is bekeerd, valt lastig te schatten, het L.d.H. kent geen doop. Billijkheidshalve moet men dezelfde maatstaf aanleggen als bij de Islam, wie zich zelf welbewust tot Christen verklaart, moet als zoodanig worden beschouwd, ook al heeft hij de heidensche adatgebruiken nog niet geheel vaarwel

gezegd.

gezegd. Zoo beschuwd schat ik het aantal Christenen op bijna 10.000 zielen. De oorspronkelijk Koelawische bevolking zal vermoedelijk langzamerhand geheel tot het Christendom overgaan. Ook hier gaan de jongeren vlugger tot de nieuwe Godsdienst over dan de oudjes.-

Het L.d.H. heeft thans Eur. officieren te Kalawara (1 Secretaris Midden Celebes Divisie, beheerder van de volksscholen en één leider van de landbouwkolonie), te Rowiga, te Paloe, te Koelawi en te Kantewoe (thans tijdelijk niet bezet).-

1 laatste

In verschillende kampongs werden behoorlijke zalen voor samenkomsten opgericht, o.m. in Sibalaja, Sidojdo, Bora, Koelawi, Gimpoe, Kantewoe en Peana, in Lindoe in een zaal in aanbouw. In Paloe zal een zaal worden gebouwd in den loop van dit jaar. Het betrokken Welfbestuur stelde zonder vergoeding grond ter beschikking; het lijkt mij wenschelijk als rechthebbende hierop de plaatselijke Christengemeenschap en niet het L.d.H. als zoodanig te beschouwen.-

Van samenkomsten op pasars e.d. zag het L.d. H. spoedig af, nadat als reactie daarop van Moh. zijde toestemming voor soortgelijke propagandasamenkomsten werd gevraagd.-

Het Minahassische en Sangireesche personeel houdt Zondags eigen kerk in het Controleursgebouw.-

D. TAAL.-

Van de hand van Dr. S.J.Esser taalambtenaar,
thans

thans te Koelawi, zal vermoedelijk nog deze maand een handleiding verschijnen voor de beoefening van het "ledo" de omgangstaal, waarmede men bijna overal in het West Toradja-land, en zeker in deze onderafdeeling terecht kan.-

De handleiding wordt uitgegeven door het Kon. Bat.Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen, en omvat een spraakkunst, eenige verhalen met vertaling en toelichting en een Nederlandsch - Ledo -woordenlijst.-

Een en ander is meer dan voldoende voor allen die bij hun arbeid in deze onderafdeeling met de bevolking moeten omgaan.-

Een Moma-woordenlijst (het Moma is het voornaamste dialect in Koelawi) is in bewerking bij denzelfden taalambtenaar.-

Te hopen is dat de door Dr. Esser verzamelde verhalen uit alle deelen van deze onderafdeeling, althans voor een gedeelte nog eens zullen worden gepubliceerd.-

De door Controleur Wigman gegeven aanduiding van dialecten is niet geheel juist, zoo gebruikt men in Rio "tado" en geen "daa"; in de eigenlijke Pekawa "inde". In bijgaand overzicht van de kampongs is aangegeven hoe men daar het ontkenningwoord aanduidt, waarnaar het dialect wordt onderscheiden.-

Volgens Dr.Esser verschillen vele van deze dialecten slechts zeer weinig, zoodat het aantal dialecten veel geringer is, dan men op grond van de aanduiding van het ontkenningwoord zou verwachten.-

E. BEWAPENING en GEVECHTS-

WIJZE.-

Geen bijzonderheden; het aantal vuurwapens onder de bevolking is nog altijd zeer gering, veel oude wapenen werden ingeleverd, opdat geen vuurwapenbelasting behoeft te worden betaald.-

F. WONINGEN en GEBOUWEN.-

Zie onder kampongs.-

G. MIDDELEN van BESTAAN:-

1. Landbouw.-

Rijst en mais zijn de voornaamste landbouwgewassen. Rijst in de vlakke kan alleen op sawahs worden gekweekt, zoodat in het dorpe Noord-deel van de vlakke mais het hoofdvoedsel is voor de gewone bevolking, die niet over contanten beschikt om geïmporteerde rijst (Makassar-) te koopen.-

Ook elders wordt mais veel genuttigd, ook door hen die voldoende rijst bezitten. Zoo mogelijk wordt de mais gemalen anders gestampt, en liefst vermengd met wat rijst, gekookt.-

In de bergstreken van Koelawi is sawah- of ladangrijst hoofdvoedsel, in de armere bergstreken van het West-randgebergte (Pekawa, enz.) is rijst en mais luxe-eten, en voedt men zich met de knollen van

van de kadoeé (= keladi), met ketella of oebi (to-molokoe).-

Bij gebrek aan voedsel gaan men sago zoeken in de bosschen.-

De sawahbouw is een punt van voortdurende zorg voor het bestuur, dat de laatste jaren daarin gesteund werd door den te Paloe geplaatsten Adj. Landbouwconsulent Ponto en zijn mantri's,-

De watervoorziening zal onder "Irrigatie" behandeld worden.-

Is deze voldoende dan kan de sawah bewerkt worden, maar zelfs in deze malaise tijd gebeurt dat nog lang niet altijd zonder inmenging van Adj. Landbouwconsulent of bestuur.-

Grondbewerking middels "paroeaja" (rondrijven van karbouwen) is nog altijd het meest gebruikelijk. Voor het bewerken van alle sawahs op tijd is het aantal karbouwen niet voldoende. Onder een nachoda of paroejandoer worden geleidelijk alle velden van een complex bewerkt, waarbij de grondeigenaar verplicht is te helpen zoowel op zijn eigen als op de velden van anderen.-

Men dient er dus voor te zorgen:

1. dat de nachoda's op tijd beginnen en geregeld doorwerken;
2. dat alle belanghebbenden geregeld meehelpen;
3. dat tijdig voldoende bibit wordt gemaakt;
4. dat de waterleidingen (keke) geregeld worden schoon gemaakt en uitgediept;
5. dat de padi wordt gewied;
6. dat niet hier en daar velden onbewerkt blijven, dit zijn haarden van allerlei schadelijk gediertes.-

Voor de waterverdeling werden op initiatief van den Adj. Landbouwconsulent op vele plaatsen z.g. "commissie-keke" ingesteld.-

Aangezien het aantal karbouwen in de meeste plaatsen beslist onvoldoende is en het paroeja-systeem medebrengt dat onmogelijk alle sawahs gelijktijdig worden bewerkt (men ziet in de kampong velden waar geogst, andere waar gepland, weer ander waar geparoeja-d wordt) is propaganda van ploegen noodzakelijk. In Watoenondjoe b.v. wordt al veel geploegd, elders blijft men aarzelen. Snelle voortgang is onmogelijk, men moet zoowel de menschen als het vee het ploegen leeren. De door den Adj. Landbouwconsulent van Manado bestelde ploegen, 100 stuks, hebben allen een koper gevonden. Een nieuwe bestelling is onderweg.-

Aangezien de bevolking zelf niet over constanten beschikt, zullen de Adj. Landbouwconsulent en de Veearts een proef nemen om ploegen + trekvee als kampong bezit aan te schaffen; een groot aantal personen kan er dan gratis van profiteeren.-

Een in 1934 genomen proef met verstrekking van zaai-padi op credit aan hen die daaraan gebrek hadden, terug te betalen na de oogst in padi of in geld, is niet geheel gelukt; de terugvordering na de oogst kostte te veel tijd van het personeel.-

Snelle successen heeft men nimmer bij de landbouw, maar langzame vooruitgang is er zonder twijfel. Men werke rustig door, en wage zich niet

aan proefnemingen in het groot, die de menschen van hun gebruikelijk werk afhouden.-

In Koelawi heeft men de bevolking op het gebied van sawahaanleg en rijstcultuur niets meer te leeren. Volstaan kan worden met aan te dringen op uitbreiding van de sawahs, b.v. in Lindoe, in de Gimpeovlakte, in Bokoe (Moa), in Lontja.-

De "inde"- en "daa"-sprekende bergbevolking o.m. in de Pekawa heeft het eigenaardige bijgeloof, dat aanleg van sawahs, ja zelfs het eten van sawahrijst in eigenland, ziekten en plagen voor de mensch en het algeheel mislukken van de ladangrijst ten gevolge zal hebben. Het zal nog wel een 10 jaren duren voor men in de Pekawa kan beginnen met sawahaanleg.-

2. Irrigatie.

Voor de geschiedenis van het irrigatiewezen in de Paloevlakte kan worden verwezen naar de "Nota van toelichting betreffende de bevoeiing van het Oost.deel van de vlakte van Paloe" van S.Fenger Petersen (Juni 1932) en de memorie van overgave van denzelfden Ingenieur van Juli 1932.-

Latere ingenieurs achtten deze plannen onjuist, betreurden dat ~~er~~ er reeds uitvoering aan is gegeven, drongen aan op veel zuiniger en goedkoper werken.

Het is jammer dat deskundigen het zoo zelden eens zijn. Ik ben blij dat de periode van adviseeren en ontwerpen in 1931 eindelijk is afgesloten en dat er is begonnen met de uitvoering, er mogen dan fouten zijn gemaakt, wellicht had hier en daar wat geld/worden bespaard, maar de bevolking kan thans sawahs aanleggen en rijst verbouwen op plaatsen waar dit te voren door uitdroging van de natuurlijke waterlopen ~~met~~ meer mogelijk was. Dat is voor mij de hoofdzaak. Men moet het plan Fenger Petersen zien in het licht van de tijd waarin het geschreven werd, de "goede" jaren 1927 - 1931 toen alles mogelijk leek, en het landschap groote sommen geld ter beschikking had.-

Vermoedelijk zijn de irrigatiewerken in de beteekenis die men daaraan op Java geeft niet rendabel, maar de gelden die het landschap ter beschikking staan kunnen m.i. niet op meer rendabele wijze aangewend worden dan door de bevolking te helpen aan goede cultuurgronden, het land open te leggen en te bevoeien.-

Gereedgekomen zijn thans:

- a. Goembasa inlaatsluis, bij KM.71 ten W. van de weg Faloe Koelawi. (geopend in 1932) aansluitend op de bestaande bevolkingsleiding welke via Kalawara en Sibalaja tot de sawahcomplexen van Sibowi ~~loopt~~ - De bedoeling van Fenger Petersen was ^{ca.} 40 KM. lange leiding te maken door de geheele Paloevlakte en de droge gronden om de hoofdplaats van water te voorzien. Later werd dit plan als fantastisch op zij geschoven. Modderbandjirs van de bergen ten O. van Kalawara ~~haven~~ inderdaad een vinger-wijzing, hoe kwetsbaar een dergelijk lange leiding zou zijn. Vermoedelijk is het plan nu voorgoed van de baan, de latere Ingenieurs L.W. voelen er niets voor.-

Men

Men zit nu met een zeer groote inlaatsluis voor een betrekkelijk kleine bevolkingsleiding, een kind met een waterhoofd.-

Men treure hier niet te zeer over, het Z. deel van vlakte (Sibalaja, Sibowi, Sindondo) heeft een goede toekomst, het sawahareaal kan nog veel worden uitgebreid, en men komt de groote Goembasa-inlaat goed van pas.-

- b. De Woeno-irrigatie, een stuwdam met twee-zijdige inlaat vangt bij normale waterstand al het water van de Woeno-rivier op. De Noordelijke hoofd-leiding kwam in 1932 gereed, de Zuidelijke werd in 1934 in veraneld tempo met heerendienstplichtigen en honderden achterstallige belastingplichtigen afgemaakt.-

De Noordleiding voorziet de sawahs van Olobodjoe, Sidera, Kawana en Dolo van water, vanuit de Zuidleiding worden de sawahs van Watoenondjoe en Bora bevoeid. In één jaar werd hier de dorre vlakke van het Bodi-complex herschapen in één uitgebreid rijstveld, dat herinnert aan de mooiste plekjes van de Preanger.-

De Woeno-irrigatie is in elk opzicht geslaagd. Men wachtte thans niet te lang met de bouw van verdeelwerken en het aanleggen van secundaire leidingen, liefst in heerdienst of betaalde arbeid, dan kan de bevolking zelf haar tijd gebruiken voor de eigenlijke sawah werkzaamheden.-

- c. Paneki-irrigatie, Hoewel oorspronkelijk ook hier een stuwdam en gemetselde inlaat zouden worden gebouwd, is om m.i. niet gemotiveerde bezuinigings-overwegingen in 1934 hier slechts een inlaat van draadmatrassen met een houten bandjirschot gemaakt. Bandjirs kunnen de bestaande bevolkingsleiding nu niet meer beschadigen. Van een flinke uitbreiding van het sawahareaal in de kampongs Pombewe, Biromaroo, Loloe, en Kaloekeboela komt op deze wijze niets terecht, en toch in dit hoog noodig.-

- d. Kawatoena-irrigatie. Dit is een nieuw plan dat ontstond toen door het vervallen van de Goembasa-leiding het landschap Paloe dat met duizenden heerdienst-dagen had geholpen aan de aanleg van Goembasa- en Woeno-werken, geen druppel water zou krijgen. De bedoeling was de oude sawahs van Kawatoena en Lascani van water te voorzien en in de regentijd (de Kawatoena heeft in de droge maanden heel weinig water) de gronden tusschen Kawatoena en Tatoera geschikt te maken voor mais-cultuur.-

Gebouwd is een stuwdam van draadmatrassen en een gemetselde doch onbeschermd inlaat. Eind 1934 kwam een en ander gereed, maar vrijwel direct werd bij een bandjir de inlaat onder steenen bedolven, zoodat geen water in de leiding kwam. De Hoofd-opzichter tracht dit thans te verhelpen door het aanbrengen van een schuif, het hooger liggen van de inlaat en verandering van de stuwdam. Ik heb alle hoop, dat de heer Sachumsky hier wel een goede oplossing zal vinden.-

- e. De Pondo-irrigatie, om dezelfde reden als Kawatoena-inlaat gebouwd, bestaat voorloopig slechts uit een bandjirschot in de bestaande bevolkingsleiding. Voorloopig is dit voldoende gebleken, groot

is het sawahareaal niet.-

- f. Pakoeli-inlaat, in 1934 werd in de bestaande bevolkingsleiding een bandjirschoot aangebracht, terwijl inlaat en stuwwarden vastgelegd met draadmatrassen. Pakoeli en Pandere hebben uitstekende sawahs, wellicht de beste in de vlakte te vinden, uitbreiding is in ruime mate mogelijk, maar de bevolking is te gering in aantal.-

Aangezien de Pakoeli-leiding haar water uit de Goembarasrivier betreft, kan later dit irrigatiewerkje net zooveel worden vergroot totdat aan de behoefte ~~voor~~ bevoelingswater volledig wordt voldaan.-

In 1935 zal de irrigatie-dienst voornamelijk de Westzijde van de Paloevlakte onder handen nemen. Fenger Petersen achtte hier irrigatiewerken overbodig, ten onrechte; wel gaat het hier niet om belangrijke uitbreiding van het sawahareaal maar de bestaande sawahs moeten worden beschermd. De bevolking maakt zelf talloze aftappingen uit de rivieren, maar beschermt ze niet. Vaak slaat de bandjir in zoe'n leiding en vernielt de leiding en de sawahs.-

Noodig is dus samenvoeging van verschillende inlaten tot één, en bescherming tegen bandjir.-

Dit jaaf zal dit worden uitgevoerd bij de Kinore- en de Wera-rivier. De sawahs zijn dan beveiligd tegen bandjirs en de watertoevoer wordt meer constant, hier en daar is bovendien wat uitbreiding van de sawahs mogelijk.-

Van grooter belang is het Sombe - Lewara - plan.

Deze rivieren die respectievelijk van de Pappalesoba en van de Gawalise stroomen voeren groote massa's gruis en steenen mede van de ontboschte hellingen en ravijnen. Zij deponeren dit materiaal in groote hoeveelheden aan de voet van het Westelijk heuvelland. In vele armen en op onverwachte plaatsen breekt bij bandjir het water door deze gruisdelta's heen en vernielt sawahs. Vooral de Lewara bedreigt de vruchtbare sawahs van Penggwoe, Doejoe, Bojaoge, Tawandjoeka en Kamondji, het eenige deel van het landschap Paloe waar goede sawahs zijn.-

Het plan van den Hoofdopzichter is, de Lewara in de Sombe-bedding te brengen, waardoor genoemd sawahcomplex voor verder vernieling is gevrijwaard en door een beschermde leiding van water kan worden voorzien. De Sombe-bedding zal dan moeten worden vastgelegd, wellicht dat de grotere waterhoeveelheid het gruis dan verder transporteert naar de Paloe rivier.-

Men is thans bezig de verschillende waterloopjes van de Lewara af te sluiten, en deze rivier in de goede richting te dingen.-

3. Klappercultuur.-

Hoewel van belang, omdat het de voornaamste bron van contanten voor de bevolking is, heeft deze cultuur toch niet die invloed op de econ.toestand van de onderafdeeling als b.v. in Donggala en Toli-Toli.-

Alle klapperboomen in het Noord.deel van de vlakke zijn aangetast of aangetast geweest door slakrupsen. Deze verslinden al het bladgroen en laten slechts de bladnerven over. Gevolg is dat de boomen gedurende één jaar geen vruchten dragen en zich daarna eerst langzaam herstellen. Heel vaak wordt de boom voordien tijd opnieuw aangetast, vele klappertuinen zijn reeds jarenlang praktisch waar-deloos.-

Het klapperproefstation te Manado, om raad gevraagd, adviseerde bij het optreden van de ziekte de parasieten af te vegen van de bladen of bestui-vang met insecten-dooddende middelen.-

Beiden methoden zijn voor deze streek onuit-voerbaar, het aantal aangetaste boomen is te groot.

De Adj.Landbouwconsulent maakt thans een studie van de slakrupsen, speurt voornamelijk naar een of ander parasiet die de slakrups zelf aantast en doodt. Hij meent verleden maand een sluipwesp gevonden te hebben, die de rupsen aantast. Wellicht dat op deze wijze langs natuurlijke weg ~~de~~ plaag verdwijnt.-

In het Zuiden van de vlakke (ten Zuiden van de lijn Bora-Sidondo-Bobo), komt de ziekte zoo goed als niet voor, vermoedelijk is een goede regenval een belemmering. Echter is hier het aantal klapperboomen gering, in Koelawi zijn al heel weinig klapperboomen.-

Aan de bereiding van copra wordt nog weinig zorg besteed. De Adj.Landbouwconsulent propa-gandeert z.g. "tempat foefoe" droogovens met houtskool van klapperdoppen. Enkele groote tuinbezitters hebben reeds een dergelijke inrichting.-

Andere cultures zijn van weinig belang, wat koffie in de bergstreken, als regel slecht verzorgd, wat kapok langs den weg naar Donggala.-

De katoencultuur is geheel verdwenen.-

4. Boschproducten.-

Van belang is op het oogenblik alleen damar, uitvoer als volgt:

1932	3000,13 picol
1933	3837,15 "
1934	4508,97 "

de prijs is thans f 2.- à fl.- op de pasar.-

Onder leiding van de boschmantri's wordt gestreefd naar een verdeling van de damarboomen onder de belanghebbende bevolking. In Koelawi is dit reeds direct geschied nadat in 1926 voor het eerst de uitvoer van damar werd aangemoedigd.- Thans zijn de mantri's bezig met een dergelijke verdeling van damarboomen in de berglanden ten Oosten en ten Westen van de Paloe-vlakte.-

Het doel is de bergbevolking een vaste bron van inkomsten te geven en te voorkomen dat door het wilde tappen van door-handelaar uitgezonden koelies de boomen worden doodgetapt. Ik heb mij steeds verzet tegen het damarzoeken door handelaren of hun trawanten. Er bestaat nog zooiets als een adatrecht op boschproducten van de plaatselijke bevolking, men dient dit in het belang van de weinig bezittende

bergbevolking te handhaven.-

Rotan had in 1933 en begin 1934 eenige waarde en werd toen druk verzameld. Thans is het wederom waardeloos.-

Kajoe-koening wordt in kleine hoeveelheden opgekocht door Chineezzen.-

5. Veeveelt.-

Zooals uit het onder landbouw medegedeelde blijkt is een goede veestapel, vooral een groot aantal karbouwen, onmisbaar voor de bewerking van de sawahs. Bezuiniging op de vee-artsenijkundigen dienst moet dan ook sterk worden ontraden.-

Een ruwe schatting van de veestapel is als volgt:

karbouwen	5784
runderen	3763
paarden	1877

in de bergkampongs houdt men wat varkens, in de droge vlakten o.m. bij de hoofdplaats, bij Bora en Olobdjoe veel vetstuitschappen en geiten; het aantal hiervan is zelfs bij benadering niet bekend. Vroeger zijn wel Etawa-bokken ingevoerd.-

In Koelawi heeft men nog altijd de liefelijke gewoonte om de karbouwen vrij en onbewaakt te laten rondloopen. Tegen de paroedja vangt men een gedeelte op voor sawaharbeid, het overige deel van het jaar trekt niemand er zich iets van aan. Een flink aantal is min of meer verwilderd en vernielt tuinen en wegen.-

Alle waarschuwingen zijn nutteloos, de voornaamste bezitters zijn de Magaoe, de Madika's en hun familie. Vaak werden hooge boeten opgelegd, zonder blijvend resultaat; thans heeft de Resident toestemming gegeven op de verwilderde karbouwen met patrouilles jacht te maken. Dit is het eenige middel om aan de plaag een eind te maken.-

Iets dergelijks is het geval met de groote kudden runderen van de Arabieren Sech Nazar en Said Abdoerachman bin Mohamad Aldjoeffie in Olobdjoe en Bangga, en van de Magaoe van Biromaroe. Een wiederecht hebben Vreemde-Oosterlingen natuurlijk niet, zoodat flink optreden mogelijk is, zoodra de bevolking klaagt over beschadiging van de aanplant. De Magaoe is met goede woorden wel tot bewaking van zijn vee te bewegen.-

De paardenfokkerij is veel verbeterd door de halfjaarlijksche paardenrace te Paloe, waarvoor steeds veel animo bestaat. Men ziet wat met goede verzorging is te bereiken.-

Onlangs zijn door het landschap 2 dekhengsten uit Soemba aangeschaft. Zoolang de resultaten van deze menging nog niet bekend zijn, worden geen dek-gelden geheven.-

Er heeft uitvoer van runderen, schapen en geiten, plaats naar Samarinda.-

Vee prijzen:

karbouwen	f 10.-	à	f 15.-
paarden (rij-)	½	f 20.-	
runderen	f 10.-	à	f 20.-
voor grobak- of ploegrunderen	tot f 25.-		
schapen	f 2.-	à	f 3.-
geiten	" 1.-	à	f 2.-

Veeziekten

Veeziekten, komen nog altijd voor. Juist daarom zijn een paar veemant^{ti}'s noodig, want de bevolking zelf rapporteert de ziekten gewoonlijk te laat.-

Tegen surra wordt geregeld geïncubeerd door den Gouv. Ind. Veearts.-

In Koelawi kwam in 1934 veel voor een goedaardige vorm van kwade dross, waartegen weinig te doen schijnt.-

6. Handel.-

Import- en exporthandel is vrijwel geheel in handen van Chineezzen, Arabieren en enkele Bandjareezen, die ook een groot deel van de kleinhandel op de pasars in handen hebben. De bevolking zelf mist kapitaal en handelsgeest.-

Er bestaan landschapspasars te Paloe, Biromaroe, Dolo, Sidondo, Tangarawa (Sibedi), Beka, Kaleke, Bobo en Boeloebete; hier wordt pasargeld geïnd.-

Pasarontvangsten:

1931	f 14281,85
1932	" 9275,06
1933	" 7411,14
1934	" 5846,91

Hier en daar zijn nog kleine kampongpasars, waar geen pasarhuur wordt geïnd, zocals te Watoesampoe, Tipu, Kawole, Lasoani.-

Alleen te Paloe wordt 2 x per week, overal elders 1 x per week pasardag gehouden. De pasar van Sakidi is geheel verlopen, toen de Koelawi-weg werd geopend en vrachtauto's de producten rechtstreeks uit Koelawi haalden.-

7. Maten en gewichten.-

Met ingang van 1 Januari 1934 is in deze onderafdeeling het Ykwezen ingevoerd. De groote handelaren en opkoozers hebben gekte maten en gewichten. De bevolking heeft nog weinig notie van Kilogrammen, waarvan handelaren wel eens misbruik maken.-

8. Betaalmiddelen.-

Koperen duiten zijn niet meer in omloop, zilveren munt wordt algemeen gaarne aangenomen, papiergeld heeft men liever niet, men kent de waarde er niet van. Stuivers zijn niet gewild.- De pasarhandel in etenswaren gaat gedeels in 2½ c. stukken; centen en de thans weer ingevoerde ½ centen zijn minder gewild, maar worden toch geaccepteerd.- De oude tekenmunt is zoo goed als geheel door nieuwe vervangen.-

9. Jacht en vissche-rijs-

Slechts van plaatselijk belang, uitvoer van visch vindt niet plaats. Van Mamoejoe wordt zelfs visch ingevoerd, de gedroogde "ikan seriboe", en druk verhandeld door Boegineezzen.-

Lindoe levert nog wat "gaboes", voornamelyk naar Bolapapoe, in de vlakke komt de visch van Lindoe slechts zelden.-

10. Industrie.-

Het weven van sarongs is in de omtrek van de hoofdplaats en ook elders in de vlakke weer wat toegenomen.-

Pottenbakken wordt nog druk beoefend in Doejoe, de gebakken potten ziet men op alle pasars. Dakpannen en steenen worden niet meer gebakken.-

Te Paloe is een ijsfabriek van Ban Soen, waaraan verbonden rijstpellerij en maismalerij. De bevolking maakt hiervan druk gebruik. Als pel- of maalloon wordt 10% van het product ingehouden.-

11. Mijnbouw.-

Bij besluit van het fd.Hoofd van den Dienst der Mijnbouw ddo.14 December 1933 No.812 en 23 Maart 1934 No.2257 zijn aan de B.P.M. 2 perceelen afgestaan voor opsporing van aardolie, gelegen op een bijkans onbereikbare plaats tusschen de kampong Tanaoeka (Rio-gebied), de Tinaoeka en Pekawarivier en de grens met het Gouv. Celebes.-

Resultaten heeft de opsporing nog niet opgeleverd.-

Enkele Chineez en een Japanner toonden belangstelling voor mica in de buurt van Toweloe en boven Poboja, een Chinees wilde zwavelaarde graven bij de warme bronnen van Bora. Geen van deze liefhebbers heeft nog een opsporingsvergunning.-

12. Zoutaanmaak.-

Het landschapszoutbedrijf te Talise werd op 15 Februari 1933 overgenomen door het Gouvernement en stilgelegd.-

De onderafdeelingskas ontvangt een vaste jaarlijksche schadeloosstelling van f25.000.- en bovendien gedurende 10 achtereenvolgende jaren een extraschadeloosstelling van f20.000.- per jaar, om de reeds begonnen irrigatie-werken te kunnen voltooiën.-

De gewezen zoutmakers werden royaal schadeloosgesteld met hun brutoontvangsten over 5 jaren; dit bedrag is naar beneden afgerond, maar nog altyd is dit een heel kapitaal + f150.000.-

De bedoeling is hiervoor sawahs, tuinen en andere winstgevende bezittingen voor de zoutmakers aan te koop en hen maandelijks een klein bedrag in geld te geven. Tot nu toe is ruim f 60.000.- uitgekeerd.-

Taxatie van de goederen, tegenaan van ~~de~~ knoeierijen bij de aankoop van goederen vorderen heel wat werk, maar het is de eenige wijze om te voorkomen dat enkele pientere vreemdelingen of hoofden grove winsten maken en de zoutmakers zelf allerlei nuttelooze dingen koopen. Een snelle ronddeeling van een dergelijk kapitaal jaagt de prijzen op, waardoor de overige bevolking gedupeerd wordt.-

Hier moet het bestuur wel als baboe optreden voor de gewezen zoutmakers.-

Alle zoutaanmaak, ook die voor eigen gebruik en de handel in bevolkingszout is verboden in deze onderafdeeling.-

Enkele gewezen zoutmakers maakten zich

schuldig -

schuldig aan zoutsmokkelen en werden streng gestraft.-

Het tegengaan van de smokkelhandel in zout eischt heel wat zorg van bestuur en politie.-

Door te hooge prijzen viel de verkoop van Gouvts.zout tegen, het zout kost thans 12 cent per kati in de goedang, dat is 2 x zoo duur als het Paloe-zout, en dat in een tijd van algemeene prijsdaling.-

13. Kolonisatie.-

Landbouw kolonie Kalawara.-

Hier worden onder leiding van het Leger des Heils Javanen uit de bedelaarskolonies van het L.d.H. op Java tot landbouwers gemaakt. Regeeringspupillen zijn er niet meer.-

In 1933 verwoestte een modderbandjir van het achterliggend gebergte komende, vrijwel alle sawahs en droge tuinen van de kolonisten.-

Thans zijn nieuwe sawahs gemaakt, totale oppervlakte niet meer dan een paar bouw. In 1934 werd wat verdiend met een goede oogst van Katjang kedele.-

Er geschiedt veel op de kolonie wat men anders zou wenschen. Zoo mogen de nieuw uitgekomen kolonisten, die als regel ongetrouwd zijn, zich eerst na een half jaar verloven en na een jaar trouwen, al worden noodgedwongen wel eens uitzonderingen gemaakt.-

Onder den vorigen leider (Majoor-Veerenhuis) kregen de jonggetrouwden van het koloniebestuur een goed gebouwd huis, dat f250.- kostte, welke som in maandelijksche payementen van f2.50 moet worden terugbetaald.-

Het jonge paar begon dus met een flinke schuld!

Alle klapperboomen (± 7000), en koffietuinen behooren aan het L.d.H., de kolonisten bezitten niets dan een stukje sawah en een stukje droge grond en sommige een paar runderen. Een maal per week moet ieder zonder vergoeding en nog een of 2 maal tegen betaling in de kolonie-tuinen werken.-

M.i. laat men de kolonisten te weinig vrijheid. Vroeger was het aantal wegloopers dan ook groot, de meeste Javanen die men in de hoofdplaats en ook elders wel aantreft zijn al kolonist op Kalawara begonnen. Enkele bleven de landbouw beoefenen (o.m. in Sibalaja en Sibowi) en brachten het dan vaak tot groter welstand dan de kolonisten op Kalawara, anderen werden huisbediende in de hoofdplaats, enkelen kwamen minder goed terecht.-

Het L.d.H. stelt zich op het standpunt dat de kolonie zich zelf moet bedruipen en liefst bovendien moet bijdragen in de algem. kosten van de

Midden-Celebes-Divisie.-

Thans heeft het kolonie-bestuur minstens 7000 klapperboomen, wat koffie en kapok en meer dan 100 stuks runderen.-

Noodig is een leider die op de hoogte is van den inl. landbouw, die goed Javaansch spreekt, en wat handelsgeest bezit. De tegenwoordige leider voldoet aan geen van deze 3 vereischten, zoodat ik de toekomst van de kolonie somber inzie.-

Andere kolonisatieplannen, die wel eens zijn vastgeknoopt aan de irrigatie-plannen, schijnen thans van de baan; gelukkig, want ik verwacht er niets dan ellende van. Hoewel de Paloevlakte ongetwijfeld vruchtbaar is, ontmoet men er eigenaardige moeilijkheden, waaraan de eigen bevolking gewoon is, maar die voor vreemden vaak onoverkomelijke moeilijkheden kunnen vormen.-

De vlakte zelf is bovendien vrij dicht bevolkt, \pm 40.000 zielen op \pm 400 KM² en dat is lang niet allemaal cultuurgrond!

Elders (Gimpoevlakte) is de bevolkingsdichtheid minder, maar de afvoermogelijkheid slecht.-

15. Gezondheidstoestand.-

Het uitvoerig jaarverslag 1934 van den Off. van Gezondheid belast met den Dienst der Volksgezondheid geeft een volledig overzicht.-

Vrijwel overal heerscht malaria, het ergst wel aan het Lindoe-meer. Hier werd in 1934 de geheele bevolking onderworpen aan een 4-daagse kuur met z.g. D.V.G. tabletten. Men dient het resultaat hiervan af te wachten.-

Filaria wormziekte met als gevolg z.g. "olifantsbeenen" en sterk vergroot scrotum is een van de meest gevreesde ziekten langs de Paloe-rivier, in de landbouwkolonie Kalawara zijn vele lijdens waaronder nog jonge mannen, veel lijdens vindt men ook in Sibalaja, Sidondo, Sambo, Bobo en Pakoeli. Zoolks bekend, is de ziekte ongeneeslijk. Het L.d. H. ging na herhaald verzoek van medici en bestuur eindelijk over tot verstrekking van klamboes aan de kolonisten.-

Kropgezwellen en daarmede verband houdend cretinisme is een plaag van de Zuid-Koelawische bergkampongs. Daarom is al het Gouvts. zout van Koe-lawi geïodeerd en wordt bovendien op tournee's los geïodeerd zout tegen verminderde prijs verstrekt.-

De bergbevolking van de Pekawa was een echte framboesia haard. In 1933 - 1934 werd hier door dokter + bestuur de framboesia bestrijding krachtig in de bergkampongs zelf aangepakt tot groote voldoening van de primitieve bevolking. Op elke pasardag komen bovendien tientallen bergbewoners naar de polikliniek te Paloe voor een salversan injectie.-

Ook in de vlakte b.v. Boeloebete komt de ziekte nog voor, zoodat nu en dan een tournee van den dokter in de vlakte noodig is.-

De leproserie te Watoesampoe telt thans 60 à 70 patienten uit Paloe, Donggala en Parigi. Enkel en oude patienten, die niet meer besmettelijk waren, mochten naar hun kampong terugkeeren.-

De lijdens worden a.a. behandeld met ecco-vloeistof.-

De tegenwoordige mantri voert onder toezicht van den dokter een uitstekend beheer.-

Voor landbouw leent het terrein zich niet, daarentegen zijn er goede vischnetten en prauwen, waarvan de patienten graag gebruik maken.-

Te Paloe is een ruim en goed geutilleerd ziekenhuis met een bekwamen hoofdverpleger.-

15. Onderwijs.-

Er zijn bestuurs- (landschaps-) volksscholen te Paloe, Lasoani, Tatanga, Donggala-Ketjil, Kaloekeboela, Dolo, Sidondo, Biromaroe, Sakidi, Kaleke, Bobo en Boeloebete en gesubsidieerde L.d.H.-volkscholen te Wajoe, Padende, Bomba, Rarampadende, Sibalaja, Kalawara, Bora, Kapiroë, Manoesi, Koelawi, Lindoe, Gimpoë, Toro, Banasoe, Peana, Kantewoe, Toweloe en Winatoe,-

en Gouvts.vervolgsscholen te Paloe en Biromaroe.-

Verder zijn er de volgende niet gesubsidieerde, min of meer "wilde" scholen:

1. een Part.Holl.Inl.school,
 2. " " Chin.school,
 3. " Moh.Godsdienstschool,
- alle te Paloe.-

Het onderwijs is dus behoorlijk voorzien. Het L.d.H. zal dit jaar in Gimpoëbia een volksschooltje openen voor de Pekawa-bevolking, daarentegen wordt waarschijnlijk de L.d.H.-volksschool te Manoesi gesloten, de school telt te weinig leerlingen, desnoods kunnen de leerlingen overgaan naar de school te Kapiroë.-

Het aantal absentes is vooral in de vlakke zeer groot, grootendeels als gevolg van de invoering van schoolgeld in 1933 in een tijd dus, toen contant geld reeds schaarsch was.-

De hoofden en de bevolking waren er sterk tegen, velen namen hun kinderen van school, het plaatselijk bestuur kon hieraan weinig veranderen, de animo voor de volksscholen is er en bij de hoofden en bij de bevolking uit, wat heel jammer is.-

Het landschap Koelawi, de Palolo en Wajoe werden voorloopig vrijgesteld van de schoolgeldrekening, daar is het schoolbezoek nog bevredigend.-

└ een

In de kampongs behoorende tot/schoolkring wordt t.b.v. ~~de~~ volksscholen 10% opcenten op de ink.belasting en crisis. gegeven. Uit de L.d.H.-schoolkringen worden deze opcenten jaarlijks overgemaakt aan het L.d.H., dit bedrag komt in mindering van de subsidie. Uit de opcenten in de bestuurs schoolkringen worden de bestuursvolksonderwijzers betaald.-

Onderhoud gebouwen en meubilair volksscholen geschiedt zooveel mogelijk zonder betaling door de gemeentedienstplichtigen van de belanghebbende kampongs.-

III.

VOORTBRENGSELEN.-

A. UIT HET DIERENRIJK.-

De handel in huiden is nog van weinig belang, die

die in was, klieren van de civetkat en hertshoorn onbelangrijk.-

B. UIT HET PLANTENRIJK.-

Reeds besproken onder landbouw en boschproducten.

Naast import van Makasarriest (in 1934 nog 5444 picols) staat uitvoer naar omliggende onderafdeelingen van inheemsche rijst en mais. Vermoedelijk zullen de cijfers van import en export niet veel schelen. De uitvoer van rijst en mais uit Paloe naar Donggala en Tawaeli, vaak in de vorm van ruil met andere producten, ontgaat aan de waarneming.-

Meergenoemde rijstpellerij voert de als pelloon ontvangen rijst uit naar Donggala. Uit Zuid Koelawi gaat rijst over de grenzen naar Poso en Masamba in ruil voor andere producten.-

Ook van de copra-uitvoer zijn geen betrouwbare cijfers bekend.-

IV. TRANSPORTMIDDELEN.-

vrachtauto's	7
personenauto's	13
grobaks	467
dogcars	65
fietsen	625
motorfietsen	12

De invoering van de Motorvoertuigenbelasting deed vele auto's verdwijnen. Nu deze belasting is ingetrokken is een kleine opleving te verwachten.-

Het grobakvervoer nam sterk toe door de uitbreiding en de verbetering van het wagenet.-

Op de hoofdplaats is een levendig verkeer van dogcars (deelemans), die geregeld worden geïnspecteerd door Veearts en Djaksa.-

Een goede grobak kost thans nieuw ± f60.-, Chineseche toekangste Paloe vervaardigen deze; een dogcar kost compleet met tuig ± f 250.-, ze worden ingevoerd van Manado of Makassar en vaak op afbetaling (z.g. Singer-contract) verkocht.-

Enkele groote prauwen (djongkang) onderhouden het verkeer te water tusschen Talise en Donggala, ze (op 2 na) hooren te Donggala thuis. De bevolking heeft slechts kleine prauwen voor de vischvangst.-

De K.P.M.-booten doen Paloe (Talise) niet meer aan, echter komt 1 of 2 keer per week een motorboot van de K.P.M. met sleepprauwen (tongkang) te Talise. Voor deze sleepdienst wordt geen extra-vracht berekend.-

Zooals gemeld is de Paloe-rivier niet meer bevaarbaar.-

V. BESTUURZ-

A. ALGEMEENE INRICHTING.-

Het Europeesch Bestuur bestaat uit een Controleur, Gezaghebber of Id. Controleur (Kapt. Inf.),
gewoonlijk

gewoonlijk bijgestaan door een Adsp.Controleur.-
Het Gouvts.personeel omvat verder een Klerk
en een 1e.Schrijver voor het Controleurskantoor,
een Gouv.Ind.Veearts (tevens voor de onderafdeeling
Donggala,Parigi,Toli2 en Poso), een Adj.
Landbouwconsulent, 2 Gouv.onderwijzers voor de
vervolgsscholen te Paloe en Biromaroe, een Zout- en
Opiummantri en een 3-tal gouv.pol.agenten.-
De salarissen van dit personeel (met uitz.
Adsp.Controleur) worden volledig gerestitueerd
door de onderafdeelingskas.-

Zelfbesturen.-

1. Paloe, Zelfbestuurder, de Magaoe Djanggola,
districtshoofd (madika-matoea) Wawo Parampasi,
districtshoofd (madika-malolo) Tjatjo Djasa.-

2. Sigi-Dolo, Zelfbestuurder, Lamakarate.
Districtshoofd (Madika-malolo) Daeng Managa Lamakarate te Bora (ressort Sigi-Biromaroe),
Districtshoofd Gagaramoesoe te Kaleke (ressort Bo-Bo Dolo).-

└ dus

Overige landschapspersoneel.-

Normaal is in elk landschap één bestuurs-assistent.

De technische dienst, wordt uitgeoefend door Hoofdopzichter L.W. en een Kur.Werktuigkundige (beiden voor de afdeling Donggala) verder opnemers, een onderopzichter, een werkbaas en lager personeel.-

Voor de kasadministratie is een Boekhouder aangesteld, verder een Djaksa, Belastingmantri, sawah- en veamantri's en schrijverspersoneel, mantri-verplegers, vaccinateur enz.-

A. BELASTINGEN.-

Het intreden van malaise maakte ook aan het vlot binnenkomen van de belastingen een einde. Medie 1932 werd de toestand zelfs kritiek en was nauwelijks voldoende geld in kas om de salarissen te betalen.-

Scherpe bezuinigingen waren hiervan het gevolg. Later werden de achterstanden grootendeels opgeruimd, maar nog altijd kost de inning van belastingen onevenredig veel tijd aan het bestuurspersoneel, zoodat ander werk noodgedwongen moest worden uitgesteld.-

De aanslagcijfers liepen natuurlijk sterk terug.

ink.belasting	1931	f 119,101,73
"	+opc.	1932 " 92.227,31

ink.-

ink.bel. + crisis	1933	f 66.169,30
"	1934	" 56.685,65

Daarentegen waren de ontvangsten als gevolg van inning van achterstanden belangrijk hooger.

ink.bel. + crisis + opcenten		
1931	f 65.872,94	
1932	" 62.274,78	
1933	" 77.001,01	
1934	" 74.344,68	

Contante betalingen worden thans eerst gestort voor het laatste belastingjaar. Oude achterstanden van vermogende personen zijn reeds geïnd middels dwangschrift, niet vermogenden worden tewerkgesteld aan landschapswerken (wegen, bruggen en irrigatie-werken) daardoor neemt het kassaldo weliswaar niet toe (dat is thans ook niet meer noodig) maar wordt de uitvoering van werken mogelijk die anders in dezen tijd zeker achterwege zouden moeten blijven.-

De pers.belasting is van geen belang.-

Van boschproducten wordt 10% boeahatanah geheven volgens een kwartaal-opgave van handelsprijzen vastgesteld door den Resident.-

boesh-tanah	1932	f 2525,20
"	1933	" 3667,02
"	1934	" 3719,06

Gouvernements-belastingen.-

Ink.bel.	U.r.h.	1934	Inlanders	f 706,15
"	"	"	Chineezen	" 2953,54
"	"	"	V.O.	" 1060,10

C. RECHTSWEZEN.-

Er is een landschaps-rechtbank te Paloe, waarvan de Controleur Voorzitter en de Adsp. Controleur fd.voorzitter is, de betrokken Zelfbestuurder en eenige distr.- of kamponghoofden zijn lid. De djaksa fungeert tevens als griffier.-

In 1934 werd in 33 Crimineele- en in 4 Civiele zaken vonnis gewezen.-

Veediefstallen vormen nog altijd de hoofdschotel, daarna eenige moord- en mishandelingszaken, groote diefstallen en slechts weinig eigenlijke adatmisdrijven.-

De civiele zaken zijn gewoonlijk schuld-kwesties, zelden grondzaken of boedelkwesties.-

Nadat in 1932 eenige vorderingen op grond van z.g. klappercontracten (vrijwel alle klapperbezitters staan in de schuld bij Chineezen of Arabieren en moeten geregeld copra inleveren tegen inhouwing van een zekere rente op de pasarprijs) z66 werden berecht dat het vonnis een billijke afbetalings- en renteregeling bevatte, was de aardigheid voor de schuldeischers er af en werd geen enkele z.g. klapperschuldzaak meer aanhangig gemaakt. Deze schuldeischers hadden liever gezien dat de schuld direct opvorderbaar werd verklaard met gevolg natuurlijk inbeslagname van de klappers, openbare verkoop en aankoop tegen matige prijs door een handlanger van de schuldeischer. De schulden op klappertuinen zijn zoo hoog dat zelfs alle bezittingen van de schuldenaar niet voldoende zouden opbrengen bij verkoop om de schuld te voldoen.

De waardeverandering van het geld mag niet alleen ten laste van den schuldenaar komen !

Te Paloe, Biromaroe en Koelawi zijn landschapsgerichten voor lichte misdrijven en overtredingen gehouden door den Zelfbestuurder die wordt bijgestaan door de Adj.djaksa of den best. assistent.-

Deze rechtspraak is door nauwkeurig toezicht veel verbeterd.-

Landschapsrechtbank en gerichten kunnen zoo noodig overal elders binnen hun ressort zitting houden.-

Zie verder de voorschriften op de inheemsche rechtspraak (Residentsbesluit ddo.14 November 1925 No.493).-

De Magistraat, berecht slechts weinig zaken, tegenwoordig hoofdzakelijk overtredingen van het zoutmonopolie.-

Het aantal landraadzaken is gering.-

De politie in deze onderafdeeling is nog zeer slecht, het zijn oppassers, meer niet. De mantri-politie werd wegens ongeschiktheid en om bezuinigingsredenen ontslagen. De Adj.djaksa, die aan zijn eigen werk geen dagtaak heeft, moet als zoodanig optreden. Aanstelling van een mantri-politie kan nuttig zijn, indien men de hand kan leggen op een volkomen bekwamen, goed opgeleide kracht.-

VI POLITIEKE TOESTAND.-

De tijd voor mijn vertrek is te kort om mededeelingen te doen over alle onderwerpen van belang, op politiek en economisch gebied, over het bijkans beëindigd onderzoek naar de rechten op den grond, en ander adatrecht in dit mooie en interessant bestuurs-ressort dat de onderafdeeling Paloe is.-

Veel zal men vinden in het werk van Dr. Alb. Kruyt over de West-Toradja's, dat naar ik hoop spoedig zal verschijnen.-

Paloe, 28 Februari 1935.-

De CONTROLEUR van PALOE,

AANVULLENDE MEMORIE van OVERGAVE van den
C O N T R O L E U R PALOE
28 Februari 1935.-

O P G A V E v/d regenwaarnemingen in de Ondarafdeeling Paloe o/ de jaren 1932, 1933 en 1934.-

Regenstation. te :	Totale regendagen en regencijfers (in m.m)						Toelichting
	1932		1933		1934		
	dagen	cijfers	dagen	cijfers	dagen	cijfers	
1. Paloe	93	586	86	488	87	571	
2. Kalawara	102	1438	165	1702	166	1810	
3. Bora	121	1870	158	1441	140	1236	
4. Kantewoe	190	2761	206	2636	239	2980	
5. KapiroE	184	1766	201	2064	217	2349	
6. Lemo (koelawi)	156	2007	151	2313	188	2205	
7. Talise	131	729	25	115 ^{x)}	108	818	x) van af Febr. t/m Sept. 1933 niet opge- nomen.
8. Kapopé	51	1146	46	992	40	1058	
9. Owah 500 M b.z.	51	1054	52	1493	51	1856	
10. Owah 750 M b.z.	53	1437	52	2178	51	2488	
11. Owah 1000 M b.z.	52	1712	52	2781	51	3128	
12. Lindoe	197	2648	238	2445	221	2738	
T o t a a l	1381	19154	1430	20648	1559	23237.	

No.	Kampong.	Zielental volgens laatste ge- gevens aan- sluitende op Volkstelling 1930	Dialect (Ontkenningswoord).-
-----	----------	---	---------------------------------

I. Landschap Paloe.-

A. District Oost Paloe.-

1.	Lere	773	Ledo.
2.	Baroe	995	"-
3.	Kamondji	540	"-
4.	Bandjer	159	Bandjereezen.
5.	Oedjoena	828	Ledo
6.	Loloe	861	"-
7.	Besoesoë	1248	"-
8.	Talise	1101	Ledo + tara + rai.
9.	Tatoera	1008	Ledo.
10.	Tanahmadindi I	639	Tara.
11.	Lasoani	461	"-
12.	Kawatoena	512	"-
13.	Poboja	535	"-
14.	Watoesampoe	555	Ledo + Oende
15.	Boeloeri	315	"-
16.	Tipo	484	Ledo.
17.	Silaë.	653	"-
18.	Kabonena	554	"-
19.	Kalora	205	Daë + Oende
20.	Tanahmedindi II	278	" "
		<u>T o t a a l</u>	<u>12704</u>

B. District West-Paloe.-

21.	Donggala-Ketjil	745	Ledo.
22.	Balaroa II-	672	"-
23.	Doejoe	1000	Ledo + Ende.
24.	Bojaoge	440	Ledo.
25.	Noenoe	369	Ledo.
26.	Tawandjoeka	1067	"-
27.	Pengawoe	708	"-
28.	Tinggede	930	"-
29.	Binangga	531	"-
30.	Baliase	269	"-
31.	Balane	317	Daë
32.	Porame	318	"
33.	Padende	227	"
34.	Sibedi	530	"
35.	Beka	765	Ledo.
36.	Bomba	256	Ledo + Daë.
37.	Lebanoe	510.	Daë + inde
38.	Balaroa II	362	Daë.
39.	Pobolobia	112	"
40.	Rondingo	142	"
41.	Pompanesibadja	124	"
42.	Tomodo	657	Daë + inde.
43.	Dangaraa	111	Inde
44.	Gimpoebia	267	"
45.	Palentoema	925	"
46.	Bambakamini	730	"
Overbrengen		<u>13092</u>	

No.	Kampoeng	Zielental volgens laatste ge- gevens aan- sluitende op Volkestelling 1930	Dialect (Ontkenningswoord)
-----	----------	--	-------------------------------

Overgebracht 13092

47.	Wawoegaga	577	Daä.
48.	Ongoelara	135	"
49.	Bambakaino	153	"
50.	Malino	364	"
51.	Loemboelama	505	"
52.	Soi	291	"
53.	Domboe	187	"
54.	Ongoelero	125	"
55.	Wiapore	123	"
56.	Matantimali	400	"
57.	Taipangabe	318	"
58.	Wajoe	244	"
59.	Doda	446	"
60.	Daenggoeni	276	"
61.	Tondo	241	"
62.	Kawole	107	Daä + ENN
63.	Kasiromoe	117	Daä + inde

T o t a a l 17731.

II. Landschap Sigi-Dolo.-

A. District Bora.

64.	Biomaroe	770	Ledo.
65.	Loloe	502	"
66.	Petobo	836	"
67.	Loroe	467	"
68.	Pombawe	595	"
69.	Kapopo (tompoe)	530	"
70.	Rarangkonaoe	323	"
71.	Watoenondjoe (Olobodjoe)	734	Idja.
72.	Bora	890	"
73.	Bakoebakoeloe	461.	Idja + taä
74.	Boenga	371	Taä
75.	KapiroE	684	"
76.	Manoesi	267	Edja + tiara.
77.	Djonoge	172	Daä
78.	Kaloekoesoela	1135	Ledo.
79.	Kotarindaee	1388	"
80.	Kotapoeloe	1132	"
81.	Toelo	927	"
82.	Sidondo	1169	Edo.
83.	Sibowi	639	Idja.
84.	Sibalaja	1563	Ado.
85.	Kalawara	331	Javanen.
86.	Pandere	416	Ado.
87.	Pakoeli	861	"
88.	Toewa	110	Tado.

Totaal 17273.-

No.	Kampong	Zielental volgens laatste gegevens aansluitende op Volksstelling 1930	Dialect (Ontkenningswoord)
-----	---------	--	-------------------------------

B. District Bobo.-

89.	Bangga	229	Ado.
90.	Walatana	290	"
91.	Boeloebete	325	"
92.	Baloese	313	"
93.	Rogo	349	"
94.	Poeloe	265	"
95.	Sambo	434	Ido.
96.	Peaakoe	800	Edo.
97.	Rarampademde	610	Ledo + Dañ
98.	Kaleke	1474	Ledo.
99.	Pewoenoe	1322	" + ende
100.	Bobo	419	Inde + ledo.
101.	Mantikole	251	Inde.
102.	Watoealo	122	"
103.	Watoeralele	323	"
104.	Balamoa	127	"
105.	Baloempewa	322	"
106.	Balongga	328	"
107.	Bonemarawa	266	Tado.
108.	Tanaeoka	283	"
	Rio.		
	Totaal	<u>8852.</u>	

III Landschap Koelawi.-

A. District Noord-Koelawi.-

109.	Bolapapoe	1239	Moma
110.	Tangkolowi	220	dompat moma.
111.	Antja	217	Tado.
112.	Langko	251	"
113.	Tomado	236	"
114.	Mataeewe	220.	Moma.
115.	Soengkoë	449	"
116.	Boladangko	383	"
117.	Lontja	311 .	Oema.
118.	Boeloelanga	117	"
119.	Winatoe	308	"
120.	Toro	504	Moma.
121.	Lawoea	186	Tiara.
122.	Tomoea	190	Oema.
123.	Tompi	350	"
124.	Gimpoë	142	Moma + Oema.
	Totaal	<u>5323.</u>	

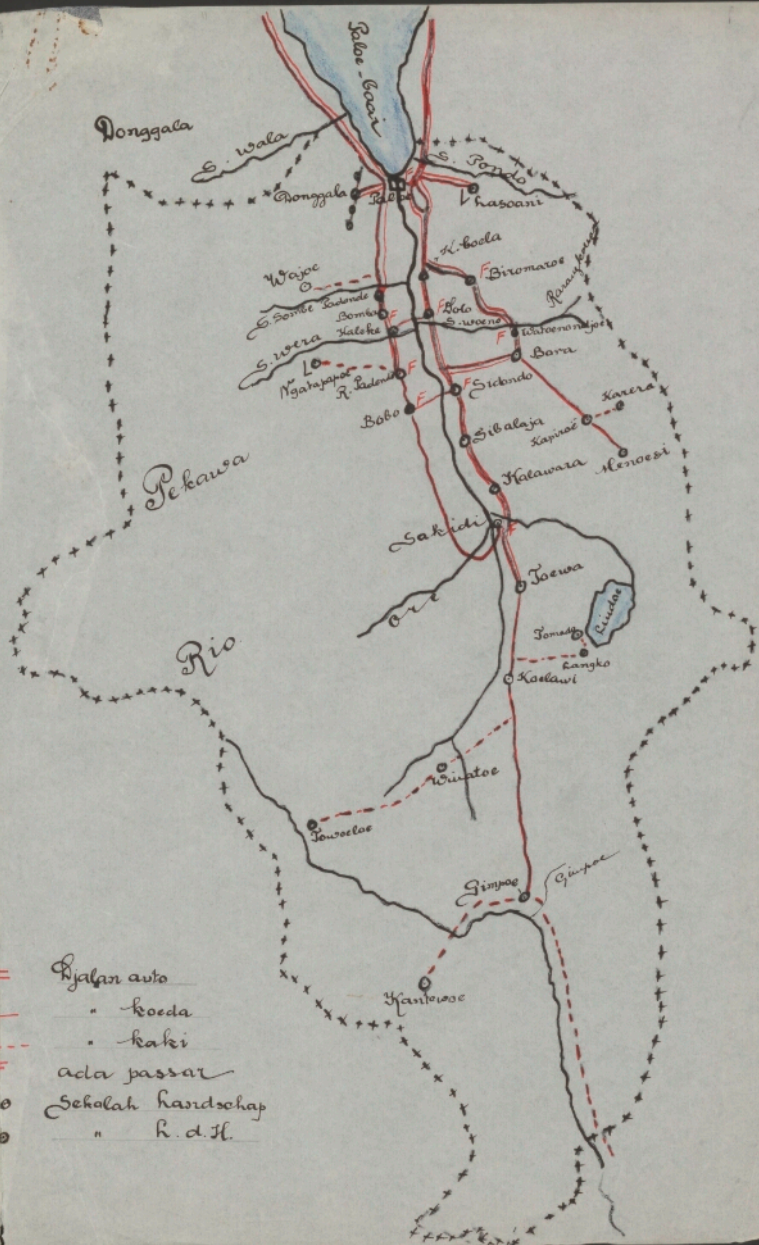
No.	Kampoeng	Zielental volgens laatste gegevens aansluitende op volksstelling 1930.	Dialect. (Omtkeningswoord).
-----	----------	--	-----------------------------

B. District Zuid-Koelawi.-

125	Makoedjawa	66	Oema
126.	Pili	49	"-
127.	Bokoe	206	Aria + tiara.
128.	Mamoe	211	Aria + Awa.
129.	Banasoe	415	Aria.
130	Mapahi	173	"-
131	Peana	674	Oema.
132	Kodja	241	"-
133	Moeroei	262	"-
134	Antewoe	857	"-
135	Onoe	817	"-
136	Lawe	222	Ampa + Oema.
137.	Siwongi	363	"- "
138	Tipe	127	"- "
139	Towoeloe	397	"- "
	Totaal	<u>5080.-</u>	

Totaal.

O. Paloe:	12704)	Landsch-Paloe	30435.
W. Paloe:	17731)		
Bora :	17273)	" -S-Dolo	26125.-
Bobo:	8852)		
Nrd. Koelawi:	5323)	" -Koelawi	10403.-
Z.- Koelawi:	5060.)		
		<u>Onderafdeeling Paloe</u>	<u>66963.-</u>

- == Jalan auto
- " koeda
- - - " kaki
- F acta pasar
- Lo Sekolah handelschap
- o " R. d. H.